

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Arkivsamtvirket i Lemvig Kommune

Årbog 2016

Arkivsamvirket i Lemvig Kommune

Årbog 2016

Lemvigarkivernes Forlag

© 2016

Lemvigarkivernes Forlag

www.lemvighistorie.dk

Lemvig Bibliotek

Skolegade 3

7620 Lemvig

Telefon 9663 1500

Redigering og layout:

Jens Erik Villadsen

mail@jevilladsen.dk

Korrektur:

Lone Krøgh

Register:

Dorte Svendsen og

Lone Krøgh

Forlag: BoD – Books on Demand, København, Danmark

Fremstilling: BoD - Books on Demand GmbH - Norderstedt, Tyskland

ISBN 978-87-7170-176-0

Indhold

Side

5	Forord
7	Kvinder ved Kysten Kvindeliv i Harboøre i 1800-tallet <i>Af Maria Nørby Pedersen</i>
27	Barndomserindringer fra Lemvig omk. 1920 <i>Af Carl Andersen</i> <i>Videreført af hans søn - Per Maack Andersen</i>
49	Fattigforsorg i Tørring-Heldum sogne <i>Af Ib Noe</i>
79	Brandborg Mejeri <i>Af Myrna Nielsen</i>
91	Nørre Nissum Højskole 1942 - 43 <i>Af Børge Tønning</i>
95	Arkivsamvirket i Lemvig Kommune
96	Register omfattende personer, stednavne og emner

Forsidebillede:

Harbøre syforening, samlet i den pæne stue på sønder Vrist
ca. 1920

Kære historisk interesserede læser

Velkommen til femte årgang af Lemvigarkivernes årbog, som vi er glade for at kunne præsentere i al sin mangfoldighed.

Vi har samlet fem historier fra forskellige hjørner af Lemvig Kommune fra 1800- og 1900-tallet, nemlig Harboøre, Tørring, Lemvig, Brandborg og Nr. Nissum, og de handler om fiskerenker, fattigvæsen, livet i byen, mejeridrift og om højskolen.

Arkivsamvirket er i gang med næste års årbog, og vi ved, at der er mange historier, som venter på at blive fortalt. Vi hører gerne fra dig, hvis du har et manuskript liggende, eller har en idé til en artikel.

God fornøjelse med årbogen 2016.

September 2016

Lone Krøgh, Arkivsamvirket i Lemvig Kommune

Kvinder ved Kysten

Kvindeliv i Harboøre i 1800-tallet

Af Maria Nørby Pedersen, cand. mag. i Historie

Livets vilkår på Harboøre

Livet på Harboøre har til alle tider været præget af dets landskab og vejrforhold. Harboøre var i 1800-tallet som i dag et fladt område, som strakte sig fra Engbjerg bakker mod øst til klitterne og Limfjorden, og havet mod vest. Her fandtes i 1800-tallet en kirke, omgivet af en lille Kirkeby og spredt ud over det flade stykke land lå mange små fiskerlejer.

Harboøre var et fattigt samfund og livet var centreret omkring fiskeriet med en smule supplerende landbrug på de steder, hvor jorden tillod det. Den sandede jord, hyppige oversvømmelser og en ødelæggende saltfyldig vestenvind betød, at landbruget havde svære vilkår.

Den østlige side af Harboøre, som lå ud mod Limfjorden, tillod dog markarealer til korn og græsning. Fiskeriet gav både mad og kapital til familierne, mens landbrug og dyr var det sikkerhedsnet, som sikrede familiernes overlevelse når fiskeriet gik dårligt.

Kombinationsnæring var den bedste mulighed for folk på Harboøre i 1800-tallet, da fiskeriet alene sjældent gav nok kapital til at brødføde en familie.¹

Næsten alle hushold på Harboøre ejede nogle køer og får, og husholdets evne til at producere til eget forbrug var afgørende for en stabil økonomi og for levestandarden.²

Harboøres barske landskab muliggjorde dog ikke et særlig stort udbytte, hvilket betød en daglig kamp for overlevelse for Harboøres befolkning.

Ulykker på havet var desuden ikke unormale. 19 fiskere mistede eksempelvis livet på havet i årene 1862-1863, og risikoen for at blive enke var derfor noget alle fiskerhustruer levede med.³

---

¹ Holm 1991: 36; Elstad 1999: 17

² Thuborg 1928: 89

³ Pinholdt 1921: 99

Stedets risici var et element, som prægede Harboøres samfund og befolkningens levevis, og ulykkernes hyppighed og konsekvenserne i form af mange enlige kvinder i området har på mange måder defineret kvinderne på Harboøre, deres liv og muligheder.

Arbejdsliv og hjælpsomhed

Livet for kvinderne tog udgangspunkt i arbejdsfordelingen mellem kønnene. Som hovedregel var havet mandens arbejdsplads og landjorden var kvindens.⁴

På samme måde som der var en afhængighed mellem landbruget og fiskeriet for befolkningens overlevelse, var der en afhængighed mellem manden og kvinden, deres respektive arbejds- områder og deres overlevelser.⁵

Årets gang og hverdagens arbejdsmønster var tilrettelagt efter fiskeriet. Manden fiskede fra kysten ud for Harboøre om foråret og efteråret/vinteren. Sommermånederne blev tilbragt væk fra Harboøre med fiskeri på havet og ålefangst i Limfjorden eller ved Sjælland.

Da man begyndte at bygge høfder ud for Harboøres kystlinje i 1876 for at forhindre, at havet åd af stranden, var der mange af de lokale mænd, som påtog sig dette lønarbejde om sommeren.⁶

---

⁴ Holm 1991: 269

⁵ Elstad 1999: 17

⁶ J. Jespersen Erindringer, Pinholdt 1921: 20

Forårets fiskeri foregik således, at mændene tog på havet ved aftenstid, og fiskede med garn efter sild, som efterfølgende skulle bruges til madding.

Når de kom ind, ventede kvinderne på stranden, og tog imod garn og sild. Garnet blev bredt ud blandt klitterne til tørring og sildene blev sat på krogene.

Imens kvinderne ordnede garnet, tog manden sig en lur for at være frisk til at tage på havet efter fisk hen ad morgenstunden. Her er det ruser der klargøres.

Mændene kom hjem igen ved middagstid, hvor fisken skulle istandgøres, og krogene skulle reddes ud og gøres klar til næste fisketur.

Det var hovedsageligt kvinderne, der stod for at rense, tørre, salte og røge fiskene både til hjemmebrug og til salg.⁷

---

⁷ Holm 1991: 270, Thuborg 1928

Fiskene blev ikke kun solgt for rede penge, men blev tit givet i bytte for landbrugsprodukter. Da Harbøres befolkning ikke kunne dyrke andet end nogle få kartofler og lidt korn, måtte de bytte eller købe sig til meget. Derfor var der også udviklet et godt forhold til de omkringliggende gårde. Når fiskeriet gik godt, blev der ofte sendt bud til gårdene om, at de kunne komme til stranden efter et læs fisk. Om vinteren var det ved disse gårde, at fiskerne fik kål, kartofler og grøntsager.⁸

Kvinderne måtte ved siden af det vigtige forarbejde af redskaberne og bearbejdning af fiskene, desuden passe hjemmets øvrige arbejdsopgaver. Køerne gav mælk og fårets uld blev anvendt til tøj.

Slagtingen af dyrene stod kvinderne selv for. Kornet fra markerne blev brugt til bagning og brygning. Brændsel til ovnen var der ikke meget af på den træløse tange. Lyng kunne bruges som brændsel, men det måtte man langvejs for at hente. Derfor brugte folk i stedet brænde og træ fundet på stranden eller græsarter fra klitterne.

Om sommeren, når mændene var af sted, kunne det ofte ikke betale sig for de tilbageblivende kvinder og børn at varme ovnen op for at bage brød. På grund af den ringe mængde brændsel til optænding, skulle al ovnens varme helst udnyttes. Derfor var kvinderne nødt til at bage så meget brød af gangen, at en familie ikke kunne nå at spise det hele før det mugnede.

---

⁸ Thuborg 1928: 49-50; J. Jepsersens Erindringer

Flere familier gik derfor sammen om at bage, og kvinderne delte brødet ud mellem hinanden.⁹

Brødbagningen var blot ét af de områder, hvor kvinderne samarbejdede og hjalp hinanden. Kvinderne brugte ofte at låne ting af hinanden, eksempelvis fødevarer og ild, som man så betalte tilbage igen med samme produkter eller andre, når man selv havde overskuddet dertil.

Når fårene skulle klippes og uldet forarbejdes, tog kvinderne på rundtur i de forskellige hjem og hjalp hinanden med kartning, spinding og syning. Harboørkvinderne syede selv alt tøjet til familien, og hvis det kneb med evnerne eller tiden, havde man ofte piger eller fattige enker til at sy for en lille løn. Nogle piger lærte ofte skræddergerningen af ældre fattige kvinder, som de betalte med mad og drikke, for at de kunne komme og lære fra sig.¹⁰

De fattigste fiskerfamilier, som ikke selv ejede en ko, fik ofte mælk fra gårdene, og gavmilde gårdmandskoner gemte ekstra fornødenheder ved siden af mælken. Når disse fiskerfamilier så havde haft en god fiskeperiode, gav de fisk til de gårde, som havde været gavmilde overfor dem. Denne hjælpsomhed beboerne imellem og særlig overfor samfundets fattigste var et essentielt karaktertræk ved Harboøres befolkning, men kan også genfindes i mange andre fiskerisamfund.

Mange steder, også i Harboøre, var det således skik, at fattige ældre og enker kunne få deres eget garn og kroge

---

⁹ Thuborg 1928: 86

¹⁰ Thuborg 1928

med ud på en af bådene. Fangsten heraf fik de fattige selv. Hvis de fattige ikke havde råd til eget garn og kroge, tiggede de enten fisk ved bådene, ellers bragte de hjemmelavede småting ned til bådene når fiskerne kom ind på stranden, som de fattige byttede til fisk.¹¹

Kystsamfundet inkorporerede på denne måde den arbejdskraft som fattige og enlige kvinder kunne tilbyde. Man havde ikke råd til at undvære arbejdskraft, og man hjalp hinanden, idet man var bevidst om, at man ofte selv havde brug for andres hjælp.

Ulykken på havet i 1893

I 1893 ændrede en voldsom storm og ulykke på havet livet for mange kvinder på Harboøre. Den 19. november rejste stormen sig i Nordsøen ved de engelske og franske kyster, hvor den kastede tårnhøje bølger ind over land, ødelagde strande og rev fyrtårne med sig ud i havet. Store dampere blev slået til rene vragestumper, og over 200 mænd meldtes omkommet.

Dagen efter gik de danske vestkystfiskere på havet, som de plejede, uvidende om stormens hærgen. Der var i efteråret 1893 mange dage med dårligt vejr, hvor bådene måtte blive i land og fiskerne var derfor utålmodige efter at komme på havet, nu hvor det endelig var blikstille og klart. Som nævnt var det i mange fiskerlejre almindeligt at gå på havet ved midnatstid og fiske i løbet af natten.

---

¹¹ Thuborg 1928; Holm 1991: 220; H.K. 1897

Ved 3-tiden om natten nåede stormen de danske kyster, og havet rejste sig pludseligt over de overraskede fiskere. Mange mænd prøvede at redde fiskekrogene, mens andre straks søgte mod land og efterlod nattens fangst og alt deres grej på havet i forsøget på at redde livet. Mange af de små både blev kastet omkuld nær kysten på de farlige revler, hvor bølgerne bryder.

48 fiskere druknede i alt langs de danske kyster. Størst var tabet dog ved fiskerlejerne Langerhuse og Tøt på Harboøre, hvor 26 mænd druknede. 20 af disse var gifte mænd, der efterlod sig enker med børn.

De overleverede erindringer fra Harboørebeboere og journalisters artikler fra de følgende novemberdage i 1893 gør det muligt at få et nærmere blik på situationen på land før, under og efter ulykken. Vi ved derfor, at om aftenen den 20. november hjemme hos fiskeren Jens Simonsen forberedte hans kone, Johanne, Jens' madpakke til fisketuren, som bestod af et par rugbrøds-madder og en lille flaske brændevin.

Hun hjalp ham med at pakke fiskeredskaberne sammen i kurven, som han bar på ryggen. Den store fisker gik fra hjemmet med det traditionelle farvel, "*Gud i vold*" og mod havet. Familien gik i seng, men hen ad natten vågnede Johanne og opdagede, at der er lys i flere af nabohusene og hun fornemmede, at noget var galt. Hun vækkede sine børn og skyndte sig, sammen med nabokonen, ned til havet.¹² På samme måde havde Stine Skov sendt sin mand, Jakob, af sted til havet, og mindes at have sovet trygt hele natten, sammen med sine fem børn, før hun vågnede og hørte stormen over havet.¹³

På stranden ville Johanne og nabokonen møde mange mennesker, som var kommet til, urolige på grund af den tiltagende storm, og de ville have set de første ilanddrevne både og druknede fiskere. Stormen tiltog fra 3-4 tiden om natten og rasede til langt ud på formiddagen. Bølgerne var så høje, at de fiskere som var nær Bovbjerg fyr flere gange mistede fyret af syne.¹⁴ Situationen på stranden var kaotisk. Man havde ikke overblik over, hvor mange fiskere, der allerede var døde, og hvor hjælpen først skulle sættes ind.¹⁵ De fiskere, som klarede sig i land, skyndte sig at få arrangeret redningsforsøg af deres kammerater, som stadig kæmpede i brændingen. Til gengæld var der knap tid til at yde hjælp til de halvdøde fiskere, der lå på stranden.

---

¹² J. Jespersen

¹³ Lemvig Folkeblad 25/10 1943

¹⁴ J. P. Jensen; Langer 1983

¹⁵ Politiken 23/11 1893

Der var kun én læge til stede og medtagne fiskere kom ind på stranden langs hele kyststrækningen.¹⁶

Fra alle Harboøres små fiskerlejre gik i alt 20 både ud med 120 mand. Langt de fleste af bådene fra Knopper, Vrist og Vejlbj kom i land uskadt. Alle 6 både fra Langerhus og Tøt var sejlet ud om natten med 32 mand. Herfra blev kun seks mænd reddet i land. 11 kom i land som lig i løbet af natten, tre dukkede op nogle dage senere, og resten flød ind i løbet af de næste par måneder.¹⁷

De kvinder, som var søgt til stranden både om natten og om formiddagen, løb grædende rundt mellem de ilanddrevne lig for at se hvilke, der var deres mænd.¹⁸ De fleste måtte vende hjem uden deres mand. Op ad formiddagen, fra huset bag klitterne, så Johannes datter, hendes mor komme gående arm i arm med nabokonerne, de løftede tit deres forklæder for at tørre øjnene. Johannes Jens kom først i land tre dage efter, langt syd for Harboøre. Johanne og hendes børn havde knapt sovet de tre nætter, hvor de ventede at få bud.¹⁹

Stines Jakob var en af de 11, som først drev i land. Jakob var drevet i land halvt levende og bragt op til et nærliggende hus. Her døde han, mens de var ved at få det våde tøj af ham, forkommen af kulde og for meget havvand. Stine var nu alene med fem små børn. Hendes hjem beskrives af en journalist som det mest elendige af alle de ulykkesramtes:

---

¹⁶ Lemvig Folkeblad, Politiken 24/11 1893

¹⁷ Politiken 24/11 1893; Lemvig Folkeblad 22/11 1893

¹⁸ Politiken 24/11 1893

¹⁹ J. Jespersen erindringer

*"Det hjem, hvori den 34-årige Jakob Skov lå Lig, var over al beskrivelse tarveligt. Med undtagelse af et fyrretræsbord og en bænk, var den lille stue fuldstændig blottet for husgeråd. Der midt i al denne nød og fattigdom sad 4 børn i rad på den lange bænk og stirrede, underligt spørgende og fortabte på de fremmede mennesker."*²⁰

Vogne, der normalt transporterere fisk eller drivtømmer, blev hentet for at transportere ligene væk fra stranden og bragt *"op i de små huse, og de har lagt dem i Bedste-stuen, og de har tændt en lygte og sat den på det blå skab, og en lille rød lyngblomst har de stukket i husbondens barkedede haand."*²¹

Hos Maren Hav blev sengen trukket ud midt i stuen, og et hvidt lagen lagt under den døde mand. Da en journalist kom forbi Marens hus i dagene efter ulykken, så han hende siddende, knugende et brev i hånden, med blegt ansigt og sine to små, kravlende rundt på gulvet.

Journalisten fortsatte sin rundtur til de dødes hjem, hvor han også besøgte Birthe Tøt, der opførte sig nærmest vanvittigt og råbte i sorg, at manden må være ved Jesu side, mens hun febrilsk flyttede rundt på en pibe, som mindede hende om manden. Hun var 43, levede i forvejen i fattigdom og havde et halvt år tidligere født parrets tiende barn.²²

Birthe Tøts mand drev først i land d. 4. januar 1894.²³

---

²⁰ Politiken 22/11 1893

²¹ Politiken 24/11 1893

²² Politiken 26/11 1893

²³ Lange 1993

Den 27. november blev begravelsen af de 14 ilanddrevne fiskere holdt. Kirken var for lille til at rumme alle begravelsesgæsterne, så man havde opført en tribune udenfor til den kongelige repræsentant, Indenrigsministerens repræsentant, Borgmesteren fra Lemvig og andre embedsmænd, som var mødt op for at vise resten af Danmarks deltagelse i sorgen på Vestkysten. I alt var der omkring 2000 mennesker.²⁴

Journalister skrev, at det var som om naturen tog del i sørgehøjtideligheden, og *“vinteren havde bredt sit Snelagen over Land og By, da Ligklokkerne i Morges ringede fra Harboøre Kirke. Ud over alle Veje øjnedes Vogntog, og Fodgængere vrimlede over snehvide marker.”*²⁵

De druknede fiskere blev ført til kirken på vogne med enken siddende foran. Ligtoget blev ført af strandfogeden og redningsstationernes mandskab, med splitflag på lange bådshager.

Kisterne var pyntet med familiernes egne små tøjkranse og store blomsterkranse med røde og hvide bånd, sendt fra den danske prinsesse. Mange år efter husker Stine Skov stadig disse blomsterkranse, som det eneste, der bragte hende trøst.²⁶

---

²⁴ Langer 1983: 106

²⁵ Lemvig Folkeblad 30/11, Politiken 28/11 1893

²⁶ Lemvig Folkeblad 30/11 1943; Pol 28/11 1893

Enkerne efter ulykken 1893

De efterladte kvinder blev enker i en alder fra 20 år til den ældste på 67 år. Kun 3 af de yngre kvinder giftede sig igen. Disse 3 var alle født på Harbøre eller i nærområdet. To af kvinderne blev boende med deres nye mænd, mens den tredje flyttede til Struer. Ud fra en enkelt situation er det svært at gøre generaliseringer omkring et samfunds struktur, men det er slående, at kun 3 ud af 20 kvinder valgte at gifte sig igen, og dette selvom 13 ud af de 20 enker var i deres 20'ere og 30'ere i 1893. Langt størstedelen af de efterladte kvinder valgte således at forblive enker resten af deres liv, på trods af, at de havde alderen til at stifte en ny familie. Harbøre var stadig et fattigt fiskersamfund i 1890'erne og det kan derfor synes mærkeligt, at kvinderne ikke havde behov for en mandlig forsørger.

Årsagen til, at kvinderne ikke var nødsaget til at gengifte sig, kan findes i den beskrevne måde, som Harbøres samfund var indrettet på, og de specifikke roller, som mænd og kvinder udfyldte. De kvinder, som pludselig stod på egne ben i 1893, havde hidtil indgået i samfundets struktur som hustruer, og udfyldt de arbejdsopgaver, som hørte til denne rolle. Nu, som enker, ændredes deres position i samfundet. Enkerne og fattige havde en naturlig plads i Harbøres samfund, og en kvinde behøvede derved ikke gengifte sig, hvis hun ikke havde lyst.

Arbejdsfordelingen mellem mænd og kvinder gav kvinderne muligheden for overlevelse uden manden og det var netop i kvindens traditionelle husholdningspligter, at enkerne efter

ulykken i 1893 fandt basis for deres egen og børnenes videre overlevelse.

Maren Hav, som var enke efter Poul Hav, var i stand til at forsørge sin familie ved at sy for andre. Hendes efterkommere fortalte, at hun flyttede fra Langerhuse til Houe ved Klinkby, da der her var flere kunder at sy for.

Sidsel Rytter, som var 29, da hun blev enke i 1893, giftede sig ikke igen og valgte at blive boende på Harbøre. Hun havde en ko og nogle får. Desuden tjente hun lidt ekstra penge ved at sætte madding på fiskernes kroge. Ved siden af pengene, havde fiskerne også ofte en ekstra fisk med hjem til hende. Da hendes søn blev gift, flyttede han og hans hustru ind hos

Sidsel og hun boede her indtil hun som gammel flyttede ind hos datteren i Møborg, syd for Lemvig.

Birthe Tøt, hun levede som fattig enke på Harboøre, fandt brændsel ved stranden og satte madding på fiskernes kroge til gengæld for penge og fisk.

Som gammel flyttede hun ind hos datteren i Lemvig.

Stine Skov, klarede sig som kogekone.

Johanne Simonsen syede allerede uldtrøjer og solgte dem før ulykken. Sandsynligvis fortsatte hun med dette efter 1893, da hun ligeledes ikke valgte at gifte sig igen.

Tre enker valgte at flytte fra Harboøre. En flyttede på grund af en ny mand, en anden for kundekreds, men den sidste flyttede som den eneste for at undgå, at hendes børn skulle blive fiskere. Hun var samtidig den eneste kvinde, som ikke havde et langt tilhørsforhold til Harboøre, da hun var indvandret fra Sverige. En antagelse kan derfor være, at det muligvis var lettere for hende at forlade Harboøre, end de, som var født og opvokset der.

Den generelle tendens som tegner sig for kvinderne efter ulykken i 1893 var således, at de fleste enker blev boende på Harboøre uden at gifte sig igen. Den moderne læser af situationen ville muligvis have forventet, at kvinderne ville flygte fra den traumatiske oplevelse, og at de unge enker ville finde en ny mand og gifte sig igen. Dette var dog ikke en typisk reaktion for Harboørekvinden. Flere af kvinderne oplevede endda yderligere tab til havet. Tre kvinder mistede en voksen søn til havet på et senere tidspunkt i deres liv. Én mistede udover sin mand, også sin søn i ulykken i 1893. Flere af kvinderne mister desuden børn i løbet af deres liv til sygdom. Tilknytningen til hjemstavnen var alligevel for stærk til, at kvinderne valgte andre veje end den som Harboøre kunne tilbyde.

Harboørekvindernes muligheder

Kvindernes valg i 1893, om at forblive enker og udføre forarbejdning af fiskeriredskaber for mændene eller hjælpe andre kvinder, blev ikke taget ud fra et ønske om selvstændighed og er ikke et tegn på, at kvinderne på Harboøre var mere "fri" end kvinder andre steder i Danmark.

Kvindernes muligheder og valg i de maritime miljøer afhang af de samme faktorer, som afgjorde andre kvinders skæbne. Det var altid stedets krav til overlevelse, som var afgørende. En kvinde i en rig, adelig familie sikrede eksempelvis bedst sin egen og sin families overlevelse ved at indgå i et fordelagtigt ægteskab og få mange børn.

En kvinde i et fattigt kystsamfund sikrede bedst sin egen og sin families overlevelse, ved at tage del i arbejdet og passe hjemmet. Begge slags kvinder var lige afhængig af deres relation til manden og hans rolle i samfundet, samtidig med, at begge køn var afhængige af stedets krav til overlevelse og den samfundsstruktur, som de var en del af.²⁷

Forskellige steder og deres fysiske karakter dikterer således forskellige sociale arrangementer og regler, som sikrer overlevelsgrundlaget.²⁸ Harbøres barske landskab nødvendiggjorde den arbejdsdeling mellem mand og kvinde, som er beskrevet. Kvinderne på Harbøre udførte det vigtige arbejde bagved det mands dominerede fiskeri.

Mandens erhverv var ansigtet udadtil, og kvindens arbejde organiseredes herefter. Vigtigt er det dog samtidig at pointere, at manden også var afhængig af kvindens arbejde. Uden hende, kunne et hjem ikke hænge sammen. Det er også derfor, at fattige enker havde muligheden for at tjene penge ved at sætte madding på garn. Dette arbejdes karakter som kvindearbejde, var så dybt forankret i fiskerikulturen, at enlige mænd eller mænd, hvis hustruer

---

²⁷ Gerrad 2011: 41

²⁸ Fosberg 2001: 161

ikke selv kunne, fandt kvinder udenfor deres hushold til at ordne maddingen for dem, i stedet for selv at gøre det.

Harbøre var samtidig et samfund baseret på en kombination af fiskeri og landbrug. Denne organisering tillod en grad af fleksibilitet overfor ernæringsgrundlaget. Hvis det ene erhverv svigtede, tog det andet over. Husholdningen var derved indrettet til, at kvindens arbejdsområde kunne brødføde familien alene. Af denne grund var det muligt for enkerne i 1893 at forblive enker og at forblive på Harbøre. En kvinde kunne klare sig uden en mand, men de overtog aldrig mændenes arbejdsområder. For de fleste kvinder betød enkestanden dog et fattigt liv og en afhængighed af børnene senere i livet.

Det faktum, at mange kvinder i 1893 forblev enker viser, at samfundets struktur på Harbøre gav kvinderne en vis valgfrihed i forhold til ægteskab, men ikke i forhold til arbejdsansvar og arbejdsmuligheder. Det var således den sociale organisation i kystsamfundet, som skabte de uskrrevne regler, som kvinderne agerede efter og som dannede normerne for kønsrollerne identitet, position og muligheder.

Kvindens position på Harbøre var imidlertid ikke skabt igennem en ligestillingskamp, men ubevidst igennem stedets og erhvervets krav til den mest fordelagtige arbejdsfordeling mellem kønnene, og derigennem, hvad der karakteriserede kønsrollerne og deres muligheder.

Dette skabte en frihed i forhold til ægteskabet for kvinderne på Harbøre, som andre kvinder i andre samfund med andre vilkår ikke havde, men betød samtidig, at

Harbørekvinderne ligesom andre kvinder stadig var afhængig af mændene og at de definerede deres rolle i forhold til fiskerne.

Maria Nørby Pedersen

cand. mag. i Historie
maria_nby@hotmail.com

Jeg er uddannet Historiker ved Aarhus Universitet i år 2016, hvor jeg blandt andet har arbejdet med Harbøre og Ulykken i 1893 i et projekt i løbet af min kandidatuddannelse.

I mit afsluttende speciale ved universitetet undersøgte jeg troldomsretssager over kloge folk i starten af 1600-tallet, med henblik på at forklare, hvorfor de blev forfulgt og hvem, som forfulgte dem.

Før universitet tog jeg min gymnasieuddannelse på Lemvig Gymnasium i årene 2005-2008, hvortil jeg var flyttet fra Odense i år 2000.

Litteratur

Elstad, Åsa 1999: Arbejdsroller i nordnorske fiskarbondeshushold, in: Siri Gerrad og Randi Rønning Balsvik (red.): Globale Kyster. Liv i Endring – Kjønn i Spennning. Tromsø: Universitetet Tromsø.

Forsberg, Gunnel 2001: The difference that space makes. A way to describe the construction of local and regional gender contracts. Norsk Geografisk Tidsskrift, bind 55, hæfte 3, s. 161-165.

Gerrad, Siri 2011: Mobile praksiser og kjønnskontrakter i fiskerisamfunn. Tidsskrift for Kjønnforskning, årg. 35, nr. 1, s. 40-55.

H.K. 1897: Harbøre og Harbøreboerne. Nordstjernen, nr. 21, d. 21. februar.

Holm, Poul 1991: Kystfolk. Kontakter og sammenhænge over Kattegat og Skagerrak ca. 1550-1914. Esbjerg: Fiskeri- og Søfartsmuseet.

Lange, Else Maria 1993: Fiskerenkens hårde lod. Hjemmet nr. 48.

Langer, Anders V. 1983: Harbøre-ulykken 1893, in: Benny Boysen (red.) Mennesker og Hændelser i Vestjylland. Lions Clubber i Hardsyssel.

Pinholdt, J. G 1921: Vestkystfiskeri og Havfiskere gennem et halvt århundrede særlig med hensyn til Harbøre. Hardsyssels Årbog.

Thuborg, Karen 1928: Det gamle Harbøre. København: Det Schønbergske Forlag.

Ikke publicerede kilder

Johanne Jespersens erindringer. Harbøre Lokalarkiv.

Jens Peder Jensen, Beretning om Ulykken 1893. Harbøre Lokalarkiv.

Hanne Mehls plancher omkring enkerne. Harbøre Lokalarkiv.

Aviser

Politiken

Lemvig Folkeblad

Fotos

Udlånt af Lokalarkivet Thyborøn - Harbøre - Engbjerg

Barndomserindringer fra Lemvig omk. 1920

Af Carl Andersen

Videreført af hans søn - Per Maack Andersen

Erindringerne er nedskrevet af Carl Andersen i 1986. Han var født i Nykøbing Mors i 1911 af forældre urmager Ingvard Andersen og Emanuella Sløk. Hun stammede fra Lemvig og flyttede med Carl tilbage til sin barndomsby, da ægtefællen døde blot ½ år efter sønnens fødsel. I Lemvig voksede Carl op med sin mor og mormor i en af Håndværkerforeningens friboliger i Vasen 11. Bedstemoderen, tidligere modehandlerinde Justine Barth, kom til at stå for en betydelig del af Carls opdragelse, da Emanuella blev ramt af invaliderende leddegigt og var bortrejst i længere perioder for at modtage behandling.

Lemvig med havnen set fra Vesterbjerg 1910-1920

I 1930 blev Carl postelev i Lemvig, og som færdiguddannet i 1936 giftede han sig med Ingeborg Maack Rønne. Hun var datter af Ingeborg og Aleks Rønne, der drev Industrihotellet, nu hotel Lidenlund, i Lemvig fra 1927 til 1939. Som ansat i Post- og telegrafvæsenet havde Carl tjenestesteder i Fjerritslev, Fredericia, Århus og Helsingør, til han fra 1965 og til sin pensionering i 1978 var postmester i Tølløse på Midsjælland. Han blev enkemand i 1994 og døde som 87-årig i 1999.

Det skal bemærkes, at de 130 sider erindringer er nedskrevet uden forudgående kladde og i sit udgangspunkt ikke er tiltænkt en bredere kreds af læsere. For overskuelighedens skyld har Carls søn, Per Maack Andersen, her forsynet teksten med overskrifter på de udvalgte dele, fundet illustrationer fra Lemvigegnens lokalhistoriske Arkiv på arkiv.dk og skrevet ovenstående introduktion.

Carl Andersen som 10-årig lemviger og som 75-årig erindringskriver

Beskrivelse af Lemvig by

Min barndomsby Lemvig med sine kun 4.000 indbyggere var en hyggelig by, og det skyldtes ikke blot den idylliske beliggenhed mellem de høje bakker ved fjorden og søen, men man var ikke flere, end næsten alle kendte alle. Vi børn kunne færdes frit overalt uden større fare for liv og lemmer, kigge indenfor hvor man havde lyst, sådan oplevede jeg det i hvert fald. Men andre har nok en anden erindring om den tid, da mange børn måtte efter skoletid i byplads. Der var en hel anden form for kundeservice dengang. En stående replik ved næsten enhver handel var: "Skal vi ikke sende det? " Eller hvordan med de børn, der blev udskrevet af skolen for hele sommeren, fordi de skulle på landet som vogterdreng?

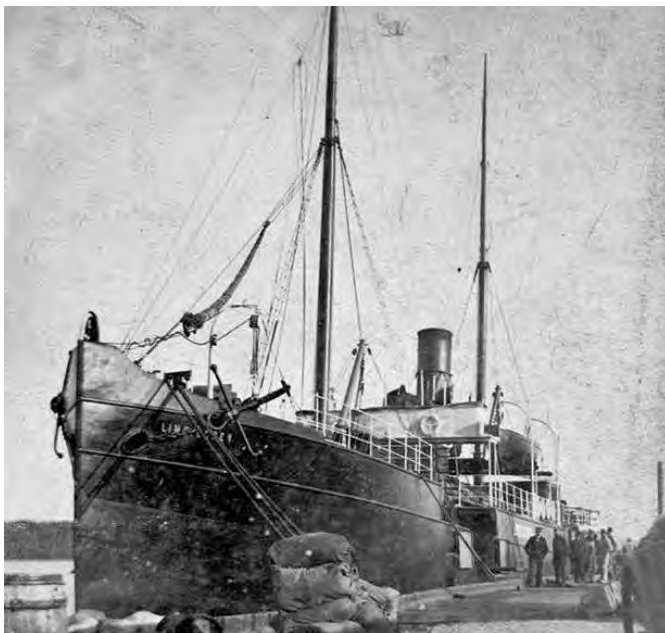
Byen holdt sig i min barndom stort set nede i "hullet. " Bortset fra stationskvarteret var det kun få huse, der var begyndt at krybe op ad bakkerne. De oprindelige adgangsveje til byen, Sønderbjerg og gl. Østerbjerg, gik direkte ned gennem gamle istidskløfter, og var følgelig ret så stejle, mens stigningen i de nyere anlagte serpentinerveje, Vesterbjerg og Østerbjerg, var mere overkommelige. Længe efter min tid er der dog også kommet en ny nedkørsel fra syd.

Hovedgaderne var brolagte, kørebanen med almindelige brosten, men den nærmeste strimmel på ca. $\frac{3}{4}$ meter ind mod fortovene med pikket brolægning (rullesten) og ikke særlig bekvem ved cykelkørsel. De øvrige gader og veje var makadamiserede og blev vedligeholdt ved hjælp af en stor damptrølle.

Havnen

En vigtig adgangsvej frembød fjorden fra Nissum Bredning forbi Gjellerodde og Vinkelhage. En stor del af byens forsyninger kom ad søvejen. Dels var der småskibsfarten med galeaser, bl.a. fast rute til Aalborg, men vigtigst var nok københavneruten med ugentlig ankomst af DFDS's dampskib Limfjorden. Jeg tror nok, det var onsdag eftermiddag, den kom, og så skulle man helst være på havnen og se det medbragte gods blive losset over i DFDS' pakhhus, hvor speditøren Kæmpe-Larsen regerede. Det var nu ikke på grund af størrelsen, han havde fået det navn, men han hed i virkeligheden K.M.B. Larsen.

*D.F.D.S.s
Limfjorden
i Lemvig
havn*

Brændselsforsyningen især kul og koks kom også pr. skib. Når sådan en kuldamer kom til kaj, blev havnearbejderne tilkaldt, og de rejste en løbebro eller som regel to på høje støtter, og her kørte de så med deres store trillebøre. I skibets last stod nogle af havnearbejderne og skovlede kullene op i store tønder, der af skibets dampspil blev hejst op, svinget ind over løbebroen, hvor andre havnearbejdere tippede dem over i trillebøren, og så gik det i løb hen over løbebroen, og ved enden af den blev kullene væltet ned enten i jernbanevogne eller i ventende hestevogne. Trælast kom også pr. skib, endnu i min tid kom 3-mastede sejlskibe, ganske vist med hjælpemotor, direkte fra Finland med træ. Tømmeret blev som regel oplagret på havnepladsen for senere borttransport. Havnen var også ofte gæstet af hollandske kuffer, hvor hele familien ofte var med ombord, og skibene var altid så rene og fine. Jeg tænker, årsagen til gardinerne i det store styrehus var skippers kone.

Havnen var også hjemsted for redningsskibene Vestkysten og Vesterhavet, først på et senere tidspunkt fik de basis i Thyborøn og var kun i Lemvig i om weekenden.

Vandbygningsvæsenet (VBV) havde også en stor afdeling i Lemvig ledet af en distriktsdirektør (det er vel det, der er blevet til vore dages Kystinspektorat). Det var under det store høftebyggeri og udvidelsen af Thyborøn kanal. VBV's sandsuger Thyborøn, der ikke alene skulle holde tilsandingen i kanalen i ave, men også sejlrenden til Lemvig, havde hjemsted i Lemvig, det samme havde deres slæbebåd Prøven samt diverse pramme, så søfarten og de

Øvrige aktiviteter i forbindelse med havnen, gav mange arbejdspladser. Dertil kom fiskeriet, dels med havgående kuttere og mindre fjordbåde.

Oversvømmelse

Der kunne også være ulemper ved at være havneby. Ved efterårsstorme, når sydvestvinden havde presset vandet ind i bredningen, og den så gik om i nord, stod vandet op over kajerne og oversvømmede hele havneterrænet. Det havde man til dels lært at leve med, og ved alle huses døre i Havnegade var der i karmen slidser, eller hvad man skal kalde dem, i hvert fald et par lister, hvori man kunne skyde et skot på ca. ½ meters højde, det blev så yderligere tættet med konsistensfedt, og så var man så nogenlunde garderet.

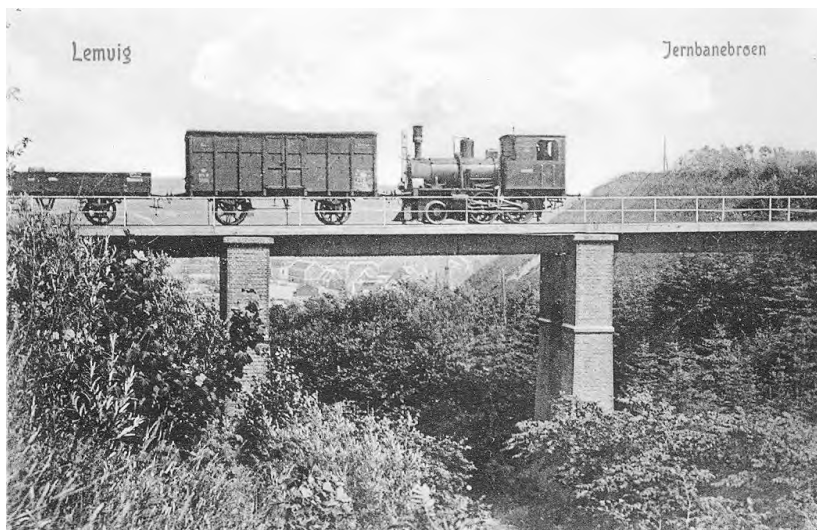
Samtidig med at fjordvandet steg, kunne søen heller ikke komme af med sit vand, og snart var søens og fjordes vand forenet over den tidligere engstrækning, hvor igennem åen i sin tid løb. Vandet har undertiden stået så højt, at det gik helt op omkring vores hus i Vasen, men dog ikke så højt, at det kom ind i huset.

Oversvømmelse i Lemvig havn 1938

Jernbane fra havnen til stationen

Gods, der ikke kom med skib, kom med banen, der også viderebefordrede en stor del af skibsgodset. Det havde derfor været nødvendigt at anlægge en sporforbindelse fra stationen og ned til havneterrænet, hvilket ikke var så let en sag, da der var grænser for, hvor store stigninger toget kunne klare. Opgaven blev løst ved at der blev bygget en jernbanebro over Vesterbjerg, hvorefter sporet blev gravet ind i bakkensiden på bakkerne gennem Anlægget som et remboursspor (hedder det vist, men altså først den ene vej og så den anden vej). Det er ikke noget, jeg selv har oplevet, og når jeg har fået det med, er det fordi, jeg kom til at tænke på de mange gange, jeg har set det lille lokomotiv, der prustende og stønnende asede sig opad med fyldte godsvogne. Og har jeg også oplevet, at den gamle jernbanebro blev afløst af en ny.

Den gamle jernbanebro over Vesterbjerg

Håndværk, industri og offentligt ansatte

Et vigtigt træk i bybilledet var håndværkerne. Jeg vil næsten tro, at alle fag var repræsenteret, og en stor del af deres arbejde var reparationer, da det var før "smid væk og køb nyt." Blev en kasserolle eller en kedel utæt, gik man til blikkenslageren og fik den loddet.

Industri var der ikke meget af. Det eneste, jeg kan komme i tanke om, er Vestjyden, der fremstillede landbrugsmaskiner, men der må vel nok have været lidt småindustri, siden Håndværkerforeningen fik navneforandring til Industri- og Håndværkerforeningen. Hvad der ellers kan have været af eksistensmuligheder, kan have været arbejde på slagteriet, eller embede for nogle få tjenestemænd - byen havde dommer, politimester, arrestforvarer, toldforvalter og postmester. Af kommunale værker var der elektricitets-, gas- og vandværk. Den offentlige sektor var af beskedent omfang, og på kommunkontoret, eller kærnerkontoret, som det hed, var der foruden kærneren (Jessen) kun en fuldmægtig (Karen Jensen) og en kontorist.

Renovation

Renovationen var i privat regi, idet den var overladt til ejeren af Søgården - han havde jo hestene, som ikke kunne udnyttes fuld tid til det forholdsvis lille landbrug, der hørte til gården (det meste var eng i Romdalen). Dagrenovationen blev afhentet i en kassevogn, som kunne lukkes til med lemme (det kan dog have været en senere udgave).

Skraldet blev tømt af omme i engen, men den var ikke af noget stort omfang. Der var ikke noget med

engangsemballage, og kartoffelskræller m.m. gik i svinetønden. Det meste har nok været kakkelovnsaske ved vintertide.

For natmændene var der nok at gøre, da der var kun få, der havde træk og slip. Hen ad de tider, hvor bedsteborgerne måtte forventes at gå til sengs, kørte chokoladevognen, som Bedste kaldte den, ud, og renovationsfolkene kom med deres flagermuslygter og hankede op i lokumsspandene, som de tømte ud i en åben kassevogn, hvorfra herlige dufte spredte sig i kvarteret. Efter endt nat-værk blev indholdet tømt ud i en latrinkule, ligeledes omme i engen, og på passende tidspunkter er det nok endt som gødning på bondens marker.

Skraldevognen er på vej i 1930

Mælkevogne

Et par andre vogne skal også omtales. Hver formiddag kørte mælkevognene rundt i gaderne. Foruden dem fra Lemvig Mejeri, var der også vogne fra oplandsmejerier i Skødbæk og Tørring. Mælkemanden annoncerede sin ankomst ved at ringe med en klokke, og så mødte man op med sine mælkespande eller kander. Fra åbninger i den lukkede vogn stak haner fra mælkejungerne ud, og herfra blev den ønskede mængde tappet over i potte- og pæglemåål, ja det har nok været liter og deciliter, men Bedste gav nu altid besked på en pot sød og en pægl fløde. Udvalget var sød, skummet, kærne og fløde, og skulle det være, var der også en lille spand (uden hane) med piskefløde; Den købte vi dog meget sjældent, da det som regel var tilstrækkeligt at skumme fløde af mælken fra dagen før.

Ligvogn

En anden vogn var Las' (Lars Larsen) ligvogn. Den var meget flot, sort og med fire hjørnesøjler, der bar taget, hvor en sølvbronceret engel med udbredte vinger tronede. Mod ekstrabetaling kunne hestene få sorte skaberakker på, de dækkede hele hesten på nær øjne, ører og hove. Las selv var i sort frakke med slag.

Begravelseoptog Vestergade

Ephraim Jensens købmandsgård

Vores købmand var Ephraim Jensen, hvis forretning lå på Torvet på hjørnet af Vasen og Østergade. Ephraim stod selv bag butikkens disk med en sort bowler på hovedet, og der var der tre komiser og to lærlinge.

Der var ikke noget med færdigemballerede varer, alt måtte fyldes i poser og vejes på to store skålvægte med lodder. Smør og margarine stod i dritler på bagdisken. Da margarinen var ufarvet, kunne man få udleveret små blærer med smørfarve, som man selv kunne ælte i. Jeg mindes ikke, at vi har brugt margarine på brødet, men derimod at hvis man stak et lille hul på en sådan blære og så klemte til, var de fine at sprøjte med! Gær blev med fingrene taget fra en lille sæk, der vel indeholdt et kilo. Vi skulle altid have for fem øre, og det blev taget på slump, og der har nok været ca. 50 gram. Når de var tømt, var de små gærsække eftertragede af os drenge. De blev stoppet med hør og bundet til, og så havde man en udmærket fodbold. En rigtig læderfodbold var, bortset fra skolens en sjælden ting.

Kaffemøllen stod på kundesiden af disken ud mod de små butiksvinduer med jernsprosser. Den blev med remtræk drevet af en lille elektromotor, der ikke tålte et pludseligt strømchok, så et igangsætterhåndtag måtte relativt langsomt flyttes fra knap til knap. Ephraim havde eget kaffe-brænderi i en af udbygningerne, hvor bøunnerne blev brændt i en særlig ovn og hele tiden holdt i bevægelse ved at brænderen drejede på et håndsving. Så der var altid friskbrændt og friskmalet kaffe.

Ved siden af kaffemøllen var en tønde med spegesild, sikkert islandske. De blev hevet op med en pind med et søm i. Her lå også en stabel klipfisk, der var en almindelig spise også hos os, og når man havde bestemt, hvor stort et stykke man ville have, blev det skåret ud med en stor kniv. På den øvrige ledige gulvplads lå tovruller og kotøjr og i sæsonen sække med frø. I kroge under loftet hang flagermuslygter, petroleumsdunke, tøjrepæle og meget andet. Petroleum fik man fra en pumpe i det ene hjørne af butikken. Vi havde en stor grøn petroleumflaske til to pletter, og fra den tid jeg husker, brugte vi det til en petroleumskoger, som Bedste brugte til supplement til gassen.

På bagdisken stod en stor blikdåse med brystsukker, og enhver handel blev afsluttet med et kræmmerhus bolsjer til børnene. Om jeg fik et gratis kræmmerhus ved en bestemt handel, er jeg ikke sikker på: Vi havde en kanariefugl, Piphans, og den skulle jo have sand, og en dag var jeg som sædvanlig blevet sendt af sted efter for to øre sand. Jeg fik den besked, at nu måtte jeg fremtidig selv tage en pose med, når jeg hentede sand, for nu nærmede posens pris sig de to øre. Jeg tror nærmere, at kommissen har været irriteret over at skulle hente den smule sand i sandhuset, der lå langt nede i købmandsgården, vel et halvt hundrede meter fra butikken.

Det skal også med, at vi hvert år til jul i lighed med andre, der ikke hørte med til de mest velstillede, fik en dejlig pakke med forskellige købmandsvarer som en julehilsen fra Ephraim Jensen.

Købmandsgården som legeplads

Købmandsgårdens øvrige bygninger og gårdsplads var gennem adskillige år en yndet legeplads. Egentlig er oplevelserne delt i to, dels et samvær med karlene og dels med kammerater. Jeg var gode venner med de to gårdskarle Jens Grummesgaard og Poul Polbjerg, der dels tog sig af de tilkørende bønder og dels kørte ud med petroleumstankvognen, købmandsvarer og grovvarer. De havde tre (en overgang vist fire) store, kraftige, sorte belgiere. De blev anset for at være for farlige for mig, så ud over at være med til at vande dem, tror jeg ikke, jeg havde meget at gøre med dem. En ting husker jeg tydeligt, jeg havde forbud imod: At gå op i båsen til hestene, i hvert fald en af dem ville klemme. Derimod var jeg velkommen til at køre med – dog ikke med tankvognen, her var det mange gange heldagsture, det drejede sig om – men ved udkørsel af varer.

Til disse ture blev der benyttet en fladvogn, altså en ret bred vognbund på bladfjedre og uden side-fjæl. Den bageste gavl var til at slå ned, så tønder o. lign. kunne rulles op ad en sliske, der, når den ikke var i brug, var anbragt over de to vognaksler. Noget kuskesæde fandtes ikke, men var vognen læsset, kunne der altid findes siddeplads. Anderledes når den var tom, så måtte man stå op med skrævende ben for at holde balancen. Det lærte man nu snart, og de to belgiere var rolige heste. Jeg har kun en gang været med til en løbskkørsel, og kusken var dygtig og fik snart hold på hestene, uden at der skete noget. Var jeg ikke ude at køre, var der nok andet at få

tiden til at gå med i pakhuse, på butikslageret eller på tømmerpladsen. Jo, der var liv i den gamle købmandsgård.

Stedet var også en god legeplads sammen med kammerater. Jeg var så heldig stillet, at lagerforvalteren, Søren Pedersens søn var min klassekammerat. Christian hed han, men blev aldrig kaldt andet end Kræ' Nyster (egentlig Nysted, som han senere tog navneforandring til). Det gav en vis frihed til at lave, hvad vi så at sige havde lyst til. Det skal tilføjes, at jeg ikke mindes, vi har ødelagt noget, og jeg tror, at hærværk var et helt ukendt begreb for os.

Jeg kan hente nogle få eksempler frem på, hvad vi foretog os. De to tankvogne, der gerne var parkeret lidt afsides på gårdspladsen, illuderede fint som prærievogne med deres store lærredskalecher over de høje kuskesæder, og indianere i hobetal er faldet for vores kugler på vores vej vestover. Engang havde vi etableret "telefonforbindelse" mellem vognene. En snor blev sat fast i bunden på hver sin konservesdåse, og når snoren blev hårdt strammet mellem de to dåser, og der blev talt tilstrækkeligt højt, virkede det så nogenlunde.

Tømmerpladsen rummede mange gode gemmesteder, og i et af skurene lavede vi engang cirkus. Vi havde klovner, fakir, akrobater, linedanser og sågar et nummer med striptease. Det skal dog bemærkes, at piger ikke havde adgang til vores enemærker. I et af pakhusene var oplag af den opkøbte uld. Det lå i en stor tyk bunke, hvor man uden større risiko kunne øve sig i at slå saltomortaler.

Fisk og sprittere på havnen

Fisk fik vi på havnen. I det sydøstre hjørne af den gamle havn ind mod skibsbyggeriet halede Klinkby fiskene op fra hyttefadene. Bag skuret, der udgjorde butikken, stod hyttefade og fjordfiskernes grej, fiskekasser og ophalede både. Her fandt den tids sprittere sammen, skjult for forargede borgere, men ikke for nysgerrige (og ikke helt dristige) unger.

Jeg husker endnu prins Otto med rødt skæg og hår, en midaldrende kvinde fra fattiggården i Tørring, hendes navn har jeg glemt, i en alpakafrakke med brændevinsflasken i lommen og på hovedet en sort stråhat med blomster hele skyggen rundt. Og der var Frederik, ham kendte jeg ganske godt, og vi var ind imellem ganske gode venner. Vi var næsten naboer, da Frederik boede i nummer 9, men ikke i hovedbygningen ud mod Vasen, her boede ejeren Reserve Jesus – tidligere tømrer og ledende missionsmand – kammerråd Jespersen og et par bedsteborgerfamilier mere. Grunden var ligesom Håndværkerforeningens, altså helt ned til åen og bag udhusene, der dannede gård med hovedbygningen, lå en staldbygning og en svinesti. I staldbygningen var et usselt kammer, hvor Frederik boede i sin kummer. Der er næppe noget at sige til, at han nu og da tyede til flasken, og han var vel nærmest, hvad man kan kalde kvartalsdranker. Når han var på den, måtte en kone, Sine Øes, der tog sig lidt af ham, ud at få hanket op i ham. Hvad der blev af ham, husker jeg ikke, og jeg har vel været en 7-8 år, da han gled ud af min begrebsverden.

Indkøb hos bager

Efter dette sidespring tilbage til indkøbene, måske med nye sidespring. Brødkøb var delt mellem to bagere. Det finere brød fik vi fra Richard på hjørnet af Skolegade og Søndergade. Jeg husker, at da rundstykkerne steg fra fire til fem øre stykket, var Bedste noget betænkelig ved, om vi kunne fortsætte med at få dem hver morgen. Rugbrød fik vi fra bager Laursen i Søndergade, der nok bagte byens bedste rugbrød. De blev bagt i otte pund og fire pund brød, men til vores lille husholdning skulle vi kun have et halvt fire pund, så jeg blev sendt af sted efter to pund. Det skulle være frisk, helst endnu varmt, og det var for fristende, så jeg kunne ikke nære mig for at pille lidt i den ene ende af brødet og smage det til. Når jeg så kom hjem med det, kiggede Bedste lidt på det og sagde: "Nå, der har nok været mus i det." Det var et fast ceremoniel.

Torvehandel

Kødkøbet var oftest henlagt til om lørdagen, som var byens torvedag. Ved kirkens nordøst hjørne havde slagterne deres boder opstillet. Her vil jeg tilføje, at det tidsbillede, jeg har søgt at genkalde, er de nærmeste år op mod 1920. Helt konsekvent kan det vel aldrig blive, men det skal heller ikke være noget dokumentarisk kildeskrift. Men det er altså den gamle kamtakkede korskirke inden ombygningen i 1930'erne.

Vores slagter var Dokkedal fra Gudum. Han havde som de øvrige slagtere kødkroppene hængende i kroge og skar det ud efterhånden. Jeg mindes en enkelt episode, hvor Bedste skulle have oksekød til suppe.

Det kom på bismervægten og prisen blev opgivet, og antagelig for at trykke prisen lidt bemærkede Bedste, at hun syntes, der var lidt rigelig ben i, hvortil Dokkedal svarede: "A køwer æ mi høv'der uden ben!" Så det blev nok ikke noget prisnedslag denne gang.

Efter slagterne stod Furbo med sin trillebør med fiskekasser med friske fisk. Længere omme, på østsiden, var boderne med frugt og grønt, og her husker jeg specielt Persillegartneren, der egentlig hed Knud Pedersen. Og som havde forretning på hjørnet af Vasen og Skolegade, der hvor biblioteket senere blev bygget.

Ved kirkens nordvestre hjørne holdt grisehandlerne til. De kom med større og mindre grise i store tremmekasser, og når der kom liebhavere, blev grisene halet op enten i ørerne eller i bagbenene for skrigende at blive præsenteret.

Torvedag i Lemvig 1910-1920

Der var mange i byen, der havde en enkelt gris stående i gården eller baghaven til opfedning til eget brug, så ved handel med en enlig gris, blev den stoppet i en sæk for hjemtransport. Til opfodring af disse bygrise blev der benyttet husholdningsaffald, og vi havde da også en svinetønde til madrester og kartoffelskræller stående ved siden af skraldespandene. Det forekommer mig, at indholdet ved afhentningen blev hældt over i et par spande, som svineholderen bar i et åg på sin indsamlingstur.

Jeg kommer til at tænke på den forskel, der var på en torvedag i lillebyen og i den store by. I min anden delvise barneby, Horsens, var langt størsteparten af torvehandlerne omegnens bønder, der kom ind og falbød deres produkter for byens borgere, mens det i Lemvig var byens egne handelsfolk (med få undtagelser), der slog deres boder op på torvet. Det viser vel blot strukturforskellene de to byer imellem.

Bøndernes lørdagshandel i Lemvig

Lemvig var helt afhængig af handelen med det store og frodige opland. Bønderne strømmede da også til byen på lørdage, og de, der boede i nærheden af banen til Vemb eller Thyborøn, kom med tog, de øvrige i hestevogn.

Og byen var klar til at tage imod. Der var ikke langt mellem de store købmandsgårde med deres pakhuse med foderstoffer og plads til opkøbt korn og uld m.m., tømmerpladser og ikke mindst staldplads til de mange heste. Jeg husker ikke fra den tid, jeg her omtaler, nogen bonde, der kom til byen i egen bil. I gårdene stod gårdskarlen klar til at spænde fra og efter at have vandet

hestene ved det store vandtrug at stalde dem op og fylde den medbragte hakkelse i krybben. Der stod de så med seletøjet på til turen gik hjem ved aftenstide.

Bondemanden og hans kone blev beværtet med kaffe i købmandens skænkestue og efter at have afleveret bestillingsseddel i butikken, gik turen ud i byen til de øvrige indkøb. Det var ikke alle indkøb, mændene var lige interesseret i, og så gik de på et af byens mange værtshuse og fik en snak og spurgte nyt over en kaffepunch med venner og kolleger.

Trængte konerne til et hvil og en snak, gik de på konditori. Byen var et mylder fra lørdag middag, og gaderne blev forvandlet til gågader, længe før dette begreb blev kendt. Et held var det, at der ikke var megen kørende trafik, men jeg husker fra en noget senere tid, da bilerne blev mere almindelige, en evindelig tuden i bilhorn. Det var ikke let at få ændret, hvad bønderne mente, var en hævdvundet ret, og fortovenes kapacitet tilgodeså absolut ikke lørdagens invasion.

Hen under aften begyndte så hjemkørslen, og forretningerne lukkede klokken 21. Det kunne dog hænde for en eller anden bonde, at det trak lidt ud med værtshusbesøget, så det kunne blive sent for gårdskarlen, inden de sidste heste blev spændt for og en flagermuslygte bundet fast på vognakslen, hvis ellers bonden havde husket at få den med.

Af købmandsgårde husker jeg først og fremmest den her beskrevne og største, nemlig Ephraim Jensen på hjørnet af

Vasen og Østergade. Længere nede i Østergade og over til Ågade lå konsul Kier, og nederst i Østergade ved åen lå Bentson, dog i min tid af mindre betydning. I Vestergade lå I.M. Christensen, hvis tømmerplads og pakhuse nåede over til Frederiksgade. Det samme var for øvrigt tilfældet med Abildgaard længere henne ad Vestergade. Ved nedkørslen fra Sønderbjerg ved hjørnet ved Frederiksgade købmand Holm, det var den gamle Andrup'ske gård, og som genbo til Holm lå købmand Thomsen. Endelig var der købmand Bechgaard på hjørnet af Torvet og Ågade, men bygningerne blev nedrevet ret tidligt i min erindring. Det var store grunde, der hørte til disse gamle købmandsgårde, og da de lå centralt placeret har de været kernen i nyere tids gadeanlæg og byfornyelse.

Storke

Storkerede på hus i Østergade 1901. Til højre Ephraim Jensens købmandsgård.

Der var også et andet karakteristisk træk ved byen, nemlig de mange storke. Når jeg i tankerne prøver at få de forskellige reder anbragt på byens tage, mener jeg bestemt at kunne fastslå, at i hvert fald en sommer var der seks reder beboet. Det må have været før hotellet blev bygget i 1919, for de to af rederne kunne vi se fra vores vinduer.

Storkene havde ideelle forhold. Ikke blot var der selve søen, men rundt i oplandet var der småsøer og vandhuller og moser (salamandre og småfisk måtte de dele med os drenge). I engen syd for søen langs Rom Å var der rigelige forsyninger af frøer, og hvis de skulle ønske firben og andet kryb, var der kun ½ mil til heden.

Der har sikkert været endnu flere storke før i tiden, for jeg husker et julehæfte eller måske en bog, vistnok fra mors barndom, hvor der var en side med billed-gåder, og jeg tror nok, at det var udformet som en rejse gennem Danmark.

I hvert fald husker jeg helt tydeligt: Og hvad er det så for en lille by med alle storkene? Jamen det er jo... og så var der en tegning af en lem, der blev lukket op, og en kyststrækning med en idyllisk vig.

Per Maack Andersen

per.maack@andersen.mail.dk

*Formand for Slægtshistorisk Forening
i Hjørring.*

Lemvig havn 1958

Foto: Det Kongelige Bibliotek - Odense Luftfoto

Fattigforsorg i Tørring-Heldum sogne

Af Ib Noe

Love og Forordninger om tildeling af offentlig hjælp:

Støtten til samfundets fattigste borgere beroede forhen mest på privat godgørenhed, mens de verdslige myndigheder fra tid til anden udstedte recesser, hvor man angav, hvorledes der burde handles mod tiggeri og betleri. I 1587 hedder det bl.a.: *”Provsterne skulde under Tilsyn af Lensmændene drage Omsorg for, at præsterne optager Registre over de arme og Fattige Folk i Sognet, som bør have Almisse. Desuden skulde Præsterne fra Prædikestolen formane deres Sognebørn til nødtørftigt at underholde disse med Mad og Drikke.”*

Christian den 4. som havde så travlt med mange ting – han skulle jo bygge slotte, føre krige, passe sine kvinder og føre krig mod troldkvinder – udsendte 1643 kongebrev til rigets lensmænd, hvori han forordner: *”Den store Uskikkelighed med Betlere og Løsgængere over alt tager mere til, fordi Vore egne Forordninger ikke i rimelig Grad efterkommes, og da Skulde I paa ny lade disse velmente Forordninger læse og forkynde paa Landet som i Købstæderne og siden overholde dem.”*

I 1708 blev rigets første fattiglov udstedt, hvor man angiver regler og fremgangsmåde for hjælpen til de fattige. Det hedder bl.a.: *"Sognepræsten skal sammen med de tre eller flere af de bedste Sognemænd udgøre et Fattigudvalg."*

Videre hedder det, at udvalget årligt skulle sammenkalde sognemændene og høre, hvad de godvilligt ville give til de fattiges underhold – og det viste sig ikke at være ret meget! Derpå skulle man så gøre overslag over de trængende og tildele hver, hvad de behøvede. Loven bestemte, at man skulle inddele de fattige i 3 klasser således:

1. *klasse: De blinde, sengeliggende, vanføre og de, som på grund af alder eller svaghed intet kan tjene.*
2. *klasse: Små børn, som er fader- og moderløse, og som ikke har nogen til at tage sig af dem.*
3. *klasse: Husarme, som nok kan tjene lidt, men ikke det, de kan leve af.*

Denne lov fik aldrig den ønskede virkning, idet den helt hvilede på sognemændenes frivillige godgørenhed til at yde den nødvendige almisse.

Fattigloven af 5. juli 1803 blev skelsættende for fattigforsorgen, og dens paragraffer blev de bærende i de næste 150 års fattigforsorg – ja enkelte blev først afskaffet i 1961. Den væsentligste ændring i forhold til 1708-loven var det tvungne bidrag til de fattige.

Sognepræsten og hans hjælpere skulle stadig forestå fattigvæsenet, men nu skulle midlerne inddrives ved en regulær fattigskat, som blev pålignet sogneboerne under trussel af udpantning ved amtets medvirken.

Overalt i landet lød der højlydte protester mod denne indgriben i den enkeltes rettigheder, sikkert også i Tørring-Heldum.

Den gamle ordning med de fattiges inddeling i 3 klasser blev bibeholdt, og endvidere blev det bestemt: Betleri var forbudt og blev straffet første gang med 14 dages fængsel og kunne i gentagelsestilfælde straffes med tvangsarbejde i op til et år.

Almisselemmernes ejendele kunne registreres og vurderes som pant for den ydede fattighjælp og kunne senere ved f.eks. dødsfald sælges til indtægt for sognet.

Alle var forsørgelsesberettiget i fødesognet eller i et andet sogn, når det havde haft uafbrudt ophold der i 3 år, senere 5 år. Dette punkt blev årsag til mange stridigheder mellem sognene, idet man forsøgte at undgå forsørgelse med henvisning til 3-årsreglen.

I 1810 fik fattigkommissionerne ret til at straffe opsætsige eller ulydige almisselemmer, f.eks. med anbringelse i tvangsarbejdsanstalter.

I 1824 blev reglen om ægteskabs indgåelse indført: *"Ingen, der vil indgaa Ægteskab, maa af Fattigvæsenet have nydt Understøttelse, som ikke er tilbagebetalt."* Denne bestemmelse blev gang på gang håndhævet i Tørring-Heldum og først afskaffet 1961.

I 1844 blev reglen om 10-månedersdagen indført, som siger, at moderens opholdssogn 10 måneder før fødslen var barnets forsørgelseskommune.

Årsagen til bestemmelsen skyldtes, at mange sogne havde fået den idé, at få de højgravide ugifte piger transporteret over sognegrænsen og dermed placere aben andetsteds.

Alderdomsunderstøttelse for værdig trængende blev indført i 1891 og dermed kunne 60-årige få tildelt aldersrente efter en personlig vurdering og uden at miste de borgerlige rettigheder. Aldersrente afløste denne ordning i 1923 og blev tildelt alle efter angivne retningslinjer, når de opfyldte lovens krav, så her var altså ikke tale om en personlig stillingtagen. Folkepension til alle blev indført i 1956.

Fattighusene i Tørring

Gamsmark

Et fattighus er et kommunalt ejet hus, hvor fattige kunne få tag over hovedet. En del af beboerne var helt henvist at få deres brød af sognet, mens andre helt eller delvist selv kunne fortjene deres underhold.

I Tørring kendes tre fattighuse. Huset Gamsmark var beliggende på en hedelod ved nuværende Houlindvej 6. Parcellen tilhørte Bæksgaard, men kommunen lejede det i 1840 og opførte et mindre sted til beboelse for Jens Christian Hjortkjær og hustru Johanne Cathrine Andersdatter i deres levetid. Herude i heden levede de to et spektakulært liv. Hjortkjær tjente lidt ved tækkearbejde, småkriminalitet, men mest af hjælp fra sognet, og konen Trine Tækker, som hun kaldtes, bidrog med et utugtigt levned.

I 1845 havde Hjortkjær en affære med lærer Overby i Tørring Skole. Degnen havde givet hans søn et par øretæver, og dagen efter troppede han op i skolen for at sige Overby et par alvorsord. Desuden tog Hjortkjær degnen i frakken og gav ham nogle hug, hvorefter han gik medbringende sin søn. Degnen gik efter og med ham hele flokken af børn, som nu fik en anderledes skoledag. Uden for skolen stoppede optøget, som sluttede med med Hjortkjærs afskedssalut til degnen: Du er en kjæltring og skal til helvede.

Det kom der en sag ud af, og Hjortkjær måtte nu vandre i fængsel på vand og brød i tre gange fem dage og desuden betale fem rigsdaler til den fattigkasse, som han selv væsentligst levede af.

En anden gang så han, at Jens Marsbjerg i Lomborg var gået forbi på vej til Lemvig.

Da Jens på hjemvejen igen kom forbi, var Hjortkjær klar: Han gjorde kort proces, kastede Glarbjergmanden til jorden og tog hans velpostrede tegnebog. Den overfaldne gik nu til Lovmandsgaard og fortalte, hvad der var sket, og nu blev der sendt bud efter sognefoged Will Søgaard, der sammen med Christen Lovmandsgaard gik til Gamsmark for at søge efter Jens. De traf kun Trine, som mente, at hendes mand var ude at lede efter nogle får. Så let slap Jens Hjortkjær dog ikke, og i Lemvig politiprotokol den 10. juni 1852 kan man læse afslutningen på sagen: *"Den for Røveri med 18 Maaneders Forbedringshusarbejde Jens Christian Hjortkjær er hjemsendt fra Straffeanstalten i Viborg og bebor et enligt beliggende Hus i den sydlige Del af Tørring."*

Nu vendte Jens hjem til Trine i huset, som nok lå noget øde, men tit indfandt der sig alligevel besøgende, mest personer af tvivlsom karakter. Engang opholdt Christen Pedersen fra Nees sig sammen med krybskytten Peder Sørensen fra Hagebroegnen hos Jens og Trine. I nogle dage havde de det lystigt med druk og slagsmål, så vinduerne blev slået ud. Jens blev imidlertid træt af halløjet og gav svirrebrødrene ordre om at forsvinde. Karlen fra Nees forsvandt så, mens krybskytten var det mere vanskeligt at få jaget bort, for han befandt sig godt i huset, især med Trines selskab. Omsider lovede han dog at forsvinde, og en dag da Jens efter tækkearbejde kom hjem, var døren stænet og huset tomt – både krybskytten og Trine var forsvundet. Af naboerne fik Jens at vide, at de to ved middagstid var set vandrende over heden i retning af Rom Kirke.

Sognefogeden blev tilkaldt, men Trine var borte. Efter nogen tids forløb fik Trine dog nok af friluftslivet med krybskytten og vendte tilbage til Jens, hvor der dog i det mindste var tag over hovedet.

Her levede de så sammen deres sidste år, indtil Jens efter et langt liv i stor fattigdom med megen splid og konflikter med sine omgivelser døde 11. april 1865 som 78-årig.

Nu skulle huset så ifølge lejekontrakten med Ove Gay i Bæksgaard nedrives og parcellen afleveres til Bæksgaard. Sådan gik det også, og Trine kom i et andet fattighus, Vester Kallesøehus, også benævnt Det Søndre Fattighus.

Vester Kallesøhus var beliggende ved Lemvig-landevejen i nærheden af Bæksgaard. Det er formentlig blevet overtaget af kommunen omkring 1820 til brug som fattighus og nedrevet i 1902, da de to sidste fattiglemmer forlod stedet. Her skal kun berettes om enkelte af de skæbner, som kom til at henleve kortere eller længere tid i huset.

Nedenstående ses de 12 lemmer, som beboede det lille hus ved folketællingen i 1840:

Fkt-1840; Tørring; Fattighuset ved Landeveien m. 3 fam.
77; Peder Nielsen; m; 67; gift; Almisselem
78; Maren Christensdatter; k; 57; gift; hans Kone
79; Hans Christian Pedersen; m; 19; ugift; deres Barn
80; Mette Kirstine Pedersdatter; k; 23; ugift; deres Barn
81; Jens Christian Pedersen; m; 50; gift; Tækkemand og
Inderste
82; Johanne Katrine Ander[s]datter; k; 33; gift; hans Kone
83; Jens Andras Jensen; m; 9; ugift; deres Barn
84; Poul Martinus Jensen; m; 5; ugift; deres Barn
85; Jens Christian Andersen; m; 21; ugift; Almisselem fra
Harboør
86; Karen Nielsdatter; k; 51; enke; Almisselem
87; Mikkel Chrst: Pedersen; m; 14; ugift; hendes Barn
88; Johan[ne] Margrethe Jensdatter; k; 8; ugift; hendes
Barn.

Fattighuset - Vester Kallesøehus

Jens Dahl Sørensen havde været gårdejer i Tørring Stoer, men noget gik helt galt, og Jens gik fallit. Nu blev han med familien henvist til Søndre fattighus, hvor han kom at leve af fattighjælp samt lidt tilfældigt arbejde. Han blev tillagt hjælp efter kommunens forsørgelsesplan, men gang på gang opsøgte han kommunen for ekstra rationer:

"Den 3. oktober 1860 - 4 af Jens Dahls Børn mødte for at begjære Hjælp af Fattigkassen til Træsko, om der maatte gives dem en Seddel til Christian Qvist. Det blev bestemt, at de kan henvende sig til Chr. Qvist om 4 Par Træsko og som da kunde levere en Regning til Fattigkassen."

Den 20. oktober indsender Jens Dahl følgende klage til Amtet:

"I det Haab at Deres Højvelærværdighed forhjælper mig til den nødvendige Hjælp, henvender jeg mig underdanigst."

Jeg er Fattiglem under Tørring-Heldum Kommune og har Kone og 5 ukonfirmerede Børn. Vi befinder os i sørgelig Forfatning, thi vi mangler det nødvendige Brød til Livets Ophold og den Understøttelse, vi erhoder er aldeles utilstrækkelig med mindre vi skulde betle eller gribe til andre lovstridige Handlinger. Oftere at beklage min Nød for Forstanderskabet anser jeg uden Nytte, for blot at nævne et Eksempel, har jeg gaaet 8 Gange til Fattigforstanderen for at faa en Seddel paa 4 Skjæpper Fattigkorn. Min ydmygste Begjæring er derfor, at Deres Højvelbaarenhed vil snarest muligt paalægge Vedkommende sogn at skaffe hurtig Hjælp."

Kommunen svarer, at Jens Dahl for 1860 er tillagt følgende:
"I korn 1 tønne og 4 skæpper Rug, 9 tønner Byg. Endvidere er han tilstaaet dette Aar til Mælk 4 Rigsdaler og 2 mark. Ligeledes har han for dette Aar modtaget 3 Lispund Kjød til 13 RBD og 3 Mark. Extra Understøttelse for nuværende Aar 5 RBD 10 Skillinger. Af Skudtørv bekommet 18 Snese, til Tørv kastet af Jens Dahl selv 8 Vogne af Fattigkjørselen."

Fattiglemmers vilkår belyses bl.a. i skrivelse af 12. maj 1866 fra pastor Fogh til Sognerådet:
"Da det er blevet mig foredraget, at uvedkommende og andet steds Forsørgelsesberettigede Personer opholder sig i Det søndre Hospital hos én af Almisselemmerne, Jens Dahl, skal jeg uden at Fattigvæsenets Samtykke dertil er erhvervet, tjenstlig anmode det ærede Sogneforstanderskab at drage Omsorg for, at disse Personer øjeblikkeligt forlader Hospitalet."

Der er tale om Jens Dahls datter Barbara på 21 år, som er kommet dødssyg hjem fra sin tjeneste i Øster Houmaa i Hove sogn. Jens Dahl havde altså forbrudt sig ved at tage sin syge datter hjem i fattighuset. Den 16. maj bliver pigen tilset af lægen, som ordinerer medicin og erklærer, at han på grund af hendes tilstand fraråder flytning til tjenestestedet Øster Houmå. Den 22. maj dør Barbara Jensdatter i Tørring fattighus.

Sognerådsmøde den 20. februar 1873:

"Jens Dahl forlangte Hjælp til føde, da han ikke kan ernære sig selv, og hans Kone ikke vil dele med ham. Man vedtog at lade Jens Dahl og Kone dele Livet med hinanden, saa længe de kunde, og naar de ikke længere kunde dette, da maa de melde sig til Optagelse i Fattiggården, hvor de begge skulde indlægges."

Hustruen døde i 1876 i fattiggården, og om Jens Dahls triste afgang fortæller kirkebogen:

"Død 22. januar 1878 Jens Sørensen Dahl – Fattiglem, Enkemand og opholdende sig paa Fattiggården, men død paa Lemvig Sygehus, 75 Aar. Dødsfald ved Hængning."

Trine Tækker blev husvild, da fattighuset Gamsmark blev nedrevet, så det var kommunens sag at skaffe hende husly. På sogneforstanderskabsmødet den 1. juni 1866 besluttede man, at Trine Tækker, Margrethe Madsdatter Roi, Johanne Maa og Maren Gregersdatter skulle flytte sammen i to stuer i det søndre fattighus, så der blev plads til Gustav Aasberg og hans kone i Margrethe Rois stue i Kallesøe Hospital.

Omflytningen skulle iværksættes straks, og da man ikke ulejlignede sig med at spørge fattiglemmer om deres mening, fik sognerådsmedlemmerne Mads Boel og Ole Dusgaard til opgave at meddele kvinderne om beslutningen og sørge for, at den blev ført ud i livet. Nu skulle så de fire kvinder leve sammen i to små rum, men det kom der ikke noget godt ud af, for Trine fortsatte sit utugtige levned det nye sted.

Hun havde besøg af adskillige mandfolk, så værelseskammeraterne klagede til præsten, der rettede henvendelse til herredsfogeden, som derpå optager forhør.

Margrethe Roi, som boede på stue med Trine, kunne da fortælle, at Trine drak sig fuld, og så bandede hun og skældte ud på alt og alle. Det var også rigtigt, at Trine et par gange havde låst hende ude af huset – formodentlig for at hun havde en mand i sengen hos sig. Margrethe havde med egne øjne set adskillige mandspersoner hos Trine, bl.a. den gifte mand Jens Sørensen Dahl, som jo havde let adgang, for han boede jo i den vestre ende af huset. Og så var der også den gifte gårdejer Christen Andersen i Veje, den gifte proprietær Stilling på Store Lemtorp, enkemanden Laust Dam, Clemen Snedker i Vandborg samt flere andre.

Så blev Trine afhørt: Nej, hun lod sig da ikke for penge bruge til utugt, men det er da sandt, at hun har besøg af fremmede mandspersoner, fortalte hun fogeden. Hun vedgik da også, at proprietær Stilling af Lemtorp, Christen Andersen Veje, Jens Trilling og Niels Kirk på Harboøre og flere andre af og til havde besøgt hende. Trine var ikke sådan at køre rundt med og på fogedens spørgsmål, hvad disse mænd egentlig havde af ærinde, svarede Trine:

"De var tørstige og fik en drik vand." Jo, hun havde da haft legemlig omgang med dem fra Harboøre, men det var jo ikke ulovligt, mente Trine.

Herredsfogeden har sikkert undret sig over livets gang i fattighuset, men overrasket var han nok ikke, for Gud og hvermand havde kendt til Trine og Jens Hjortkjærs alternative levned i det ødeliggende fattighus Gamsmark i Sønder Tørring. Herredsfogeden må have været en fornuftig mand, for han fandt ikke anledning til at rejse krav om afstraffelse af den 60-årige Trine for utugt.

Den afgørelse vakte dog ikke blide følelser i sogneforstanderskabet, som øjeblikkelig sendte sagen til amtet med ansøgning om, at man måtte sende Trine til arbejdsanstalten i Thisted.

Del af skrivelse til Thisted Tvangsarbejdsanstalt fra Tørring Sogneråd:

"...Fruentimmeret er Enke efter Husmand her i Sogne, som for et par Aar siden er afgaaet ved Døden. Hun er i Besiddelse af gode Kræfter og i Stand til at udføre almindeligt brugeligt Arbejde. Både medens hendes Mand levede og senere har hun ført et uterligt Liv, som gjør det umuligt at have hende i et Fattighus eller Hospital sammen med andre Lemmer. Vi maa derfor have hende bort, og ser ingen bedre Udvej end Thisted Arbejdsanstalt."

Her opholder Trine sig derpå i fire måneder.

Sønder Kallesøe Fattighus

Anne Marie Aasberg

Ole Kronborg boede på Tørring Maae ved fjorden og var fisker. Konen Dorthe smurte en dag i 1838 nogle stykker mad til ham og begav sig på vej til fjorden.

Men forinden satte hun som skik og brug var en pind foran døren som tegn på, at der ingen var hjemme. På sin vej mødte hun Anne Marie Aasberg fra Fattighuset i Kallesøe, og det fik en mistanke frem i Dorthe – havde hun måske været i huset for at stjæle. Straks løb hun hjem, hvor hun konstaterede, at både uld og hør var forsvundet.

Da det blev fundet i Anne Maries pose, var sagen klar, og hun blev stillet for retten, hvor hendes livsførelse kom for dagens lys:

"Hun er omtrent 50 år gammel, et uægte Barn af Fruentimmer Karen Mikkelsdatter Klou, som lever endnu som Fattiglem i Tørring Søndre Fattighus. Hendes Fader hed Niels, mere ved hun ej om ham. Hun er født og døbt i Holsten, men hvor ved hun ikke. Hun er confirmeret i Nørre Nissum. Inden hun blev confirmeret, var hun inddømt i Tugthuset – hvor længe erindrer hun ikke. Det var for Tyveri eller Hæleri. Da hun kom ud fra Tugthuset, kom hun til Nissum Sogn, hvor hun tjente i sognet i 3 år og blev confirmeret. Hun har ingen sinde tjent uden for herredet, men hendes sidste Tjeneste var hos Pastor Teilmann som Amme for 7 Aar siden. Hun har af og til været uden Tjenester og i den Tid, hvor hun saaledes har været uden Tjeneste, har hun stedse opholdt sig i Tørring.

Hun har 3 uægte Børn, nemlig tvende Piger og en Dreng (nedennævnte Gustav Aasberg). Den ene Pige er omtrent 20 Aar og den anden omtrent 16, Drengen er 8 Aar gammel. Dimitteret og afleveret til Arresten.”

Så måtte Anne Marie vandre i fængsel for sit tyveri.

Johanne Maae var en fattig kone på 60 år og enke efter afdøde skrædder Jacob Conradsen i fattighuset. Hun skulle nu flyttes hen, hvor det passede sogneforstanderskabet bedst, og det var i Dorthes Sønders ledige stue i Fattighuset i Kallesøe.

Hvad der videre hændte fortæller protokollen:

”Først i Oktober flyttede Johanne Maae til Dorthe Pedersdatters Lejlighed i Kallesøe Hospital, men tog det Barn med, som hun havde taget i Forplejning, da hun uden Forstanderskabets Tilladelse havde taget imod dette Barn, som tilhører ugift Fruentimmer Johanne Nielsdatter og Barnefader Mathias Aal.”

”Den 10. oktober mødte Formanden i Forening med Jens Christian Østergaard i Hospitalet for i Sogneforstanderskabets Navn at opfordre Johanne Maae til at skille sig af med Barnet, som hun ingen Ret havde til at tage imod.

Som nærmere Grund angav vi, at Barnefaderen Mathias Aal var en bekjendt Drukkenbolt og Skjørlevned, som dermed fik Adgang til Hospitalet og det var Forstanderskabets Mening, at Mathias Aal forførte Johanne Maae til Druk. Vi indrømmede hende 8 dage til at aftale det nærmere med Barnets Moder.

Otte Dage efter var Formanden i Hospitalet for at se, om Johanne Maae havde skilt sig af med Barnet, men det var der endnu, hvorfor jeg (præsten) strax skrev til

Sognefogeden og anmeldte ham paa Forstanderskabets an- og tilsvar at skaffe dette Barn ud af Hospitalet”.

Sognefoged Will Søgaard nægtede imidlertid at ville yde forstanderskabet sin bistand, før han fik nærmere ordre fra retten. Formanden skrev dernæst til herredsfogeden, at denne havde nægtet sin bistand.

Herredsfogedens svar lød på, at forstanderskabet øjeblikkelig eller med nogle dages henstand kunde lade såvel Johanne Maae som barnet udføre af hospitalet, dersom hun vægrede sig for at skille sig af med barnet, og at sognefogeden uden vægning havde at møde til den berammede tid og være forstanderskabet behjælpelig.

Sognefogeden blev på ny tilsagt at møde i hospitalet tirsdag den 20. november kl. 14, hvor sogneforstanderne vilde være til stede. Da de høje herrer ankom, var huset tomt. Johanne havde i tide forføjet sig væk med barnet, men kun til et nabohus overfor og herfra kunne hun iagttage sceneriet. Sognefogeden begav sig straks hjem, måske glad ved sagens udgang, men sogneforstanderne lukkede nu for Johanne Maaes Lejlighed og satte lås for døren.

Margrethe Roi var et fattiglem, der havde kendt bedre dage, da hun som gårdmandskone var gift med Peder Roi i Finkesgaard. Hun var blevet flyttet rundt, som det passede fattigvæsenet og døjet mange kvaler, ja en tid måtte hun endog finde sig i at dele stue med Trine Tækker. Men nu havde hun ophold i Kallesøe Fattighus.

En dag, da tilværelsen her blev hende for utålelig, tog hun uden forstanderskabets samtykke flugten bort til Kringel i Engbjerg.

Et fattiglem måtte ikke uden tilladelse forlade et fattighus, så nu sendte man en vogn til Kringel for at transportere hende hjem Tørring, men forgæves, Margrethe ville ikke tilbage.

Der blev så rettet henvendelse til amtet, der gennem herredskontoret resolverede sådan i skrivelse af 7. juni 1864:

"Der er fra Amtet anmeldt og paalagt, at Fattiglem Margrethe Roi skal opholde sig i Fattighuset, samt at hun skal transporteres til Herredscontoret for, ved Protokollen der, at tilkjendegives, at hun ikke maa forlade Fattighuset uden Forstanderskabets Samtykke. Brevet overleveredes Præsten, der lovede at besørge det fornødne i denne Anledning."

En registrering

"Onsdagen den 16. August 1871 mødte undertegnede hos Fattiglem her i Sognet Peder Pedersen i Kallesøe Hospital i Henhold til en tidligere Bestemmelse af 14. Juli dette Aar for at indskrive hans Ejendele i Fattigkassen som Pant for den Fattigunderstøttelse, han har erholdt til sig og sin familie, hvilken Registrering er sket med hans Vilje:

1 Overdyne – 3 Puder – 1 Halsklæde – 2 Dynevaar – 1 sengested – 1 Kommode – 1 Skab – 1 Stueuhr – 1 Postille – 2 Testamenter – 2 Psalmebøger – 1 Bibel – 1 Bord – 1 Bænk – 1 Taburet – 1 Bismervægt – 3 Skilderier – 1 Jernspand – 2 Gryder.

*Ovenstaaende bliver at Tinglæse ved Skodborg-Vandfuld Herredsting.
P. Pinholt – Nicolai Thuesen."*

*Henrik Tonsberg og hustru foran Sønder Kallesøehus ca. 1920.
De havde lejet huset af Kommunen.
Det blev solgt 1935 til nedbrydning for 50 kr.*

Tørring-Heldum Fattiggård

I 1860'erne bredte sig ideen om anbringelse af de fattige i fattiggårde, hvor de blev forsynet med livsfornødenheder imod, at de udførte arbejdet til gårdens drift. Lemmerne i fattiggården var klienter, som modtog alle livsfornødenheder som husly, mad, klæder mm.

Til gengæld var de underkastet et strengt reglement, som begyndte ved ankomsten: De skulle intet medbringe, og deres ejendele blev dem frataget og indskrevet i protokollen.

I alt blev der oprettet ca. 400 fattiggårde i landet, hvilket betyder, at hver fjerde sogn har haft en sådan institution.

I Tørring-Heldum var man begejstret for ideen, så 1869 købte man en mindre ejendom, kaldet Knakhus på nuværende Lemvigvej 27, på 10 tdr til formålet. David Kjeldsen blev ansat som bestyrer, og de første lemmer blev indsat, her iblandt Trine Tækker, Jens Dahls kone, Johanne Maae og Margrethe Roi.

Mindre begejstret for denne løsning var amtet, som skulde godkende oprettelse og indretning. Kommunen havde slet ikke indsendt ansøgning og desuden levede beboelsen i Knakhus ikke op til kravene, så sognerådet måtte nu finde en anden løsning.

Sognerådet sendte derpå ansøgning til amtet med bl.a. følgende tekst:

”Da der i flere Aar har været paatænkt en Arbejdsanstalt for Kommunen, hvor de Fattige anbringes til fælles Forsørgelse, og hvor disse kunde nyde forsvarlig Kost og Tilsyn og henvises til daglig Beskjæftigelse efter Evner, i stedet for som nu er Tilfældet at tilholde en rundelig Fattighjælp uden at de derved har det ordentlig, og da der i de senere Aar er kommen en Deel unge Familier og uægte Børn paa Fattigvæsenet, er Fattigbyrden steget og vil vedblive at stige i en foruroligende Grad, hvis der ikke træffes andre Forholdsregler, så har denne Tanke mere og mere gjort sig gældende blandt de fleste af Kommunens bidragydende Beboere.

Hensigten med en Fattiggaard i Tørring-Heldum i Særdeleshed er at skaffe Børn og Gamle et godt og hyggeligt Hjem, hvor de første kunde opdrages til Christelige Mennesker og de sidste kunde nyde en god Pleje og Omgang i deres sidste Dage.

Arbejdsdygtige Mennesker kunde blive sysselsatte med nyttige Beskjæftigelser i stedet for som nu sker i Hospitalerne, at Tiden hendrives ved Lediggang, Drukkenkab, Betleri og andre Laster, hvor det Bidrag, der ydes dem af Fattigvæsenet bliver i høj Grad misbrugt.”

Løsningen blev et mageskifte mellem kommunen og Ditlev Engel i gården Nørre Kallesøe på nuværende Gjelleroddevej 10. For 6000 RBD overtog sognet Nørre Kallesøe, mens Engel fik Knakhus. I 1872 kunne så lemmerne flytte ind, men den tidligere bestyrer ville ikke virke under de større forhold, så man søgte en ny i Lemvig Avis.

Avlskarlen på Ryssensten søger og lærer Pinholt skriver til ham:

”Foranlediget af behagelig Skrivelse af den 7. dennes skal jeg hermed gensvare, at vi meget vil ønske at modtage dig til 1. Maj som Bestyrer af vor Fattiggaard, men det vil for størstedelen beroe paa din tilkommende Kone, fordi det største Ansvar vil falde paa hende, fordi hun vil faa den hele Besætning af Fattiglemmer at holde Orden på, baade Føde og Klæder osv. – og derved udfordres langt mere med baade Flid, Dygtighed, Udholdenhed og Troskab end til at drive en Gaard.

Vil du være saa god at sende os Eders Skudsmaalsbøger samt Oplysninger om hendes hidtil hafte Stillingen inden 1. Marts. Hvad Lønnen angaar, da kan jeg bestemt ikke opgive samme, da det jo vil beroe paa, hvorledes man antages.”

Niels Jepsen Bennedsgaard og hustru blev det nye bestyrerpar, men han måtte finde sig i nøje tilsyn af sognerådet, for man udvalgte Christen Møller i Nørre Vinkel

og Peder Christian Nielsen til at forestå gårdens drift både ude og inde, og så blev det lige understreget, at bestyreren havde at rette sig efter deres påbud og tilsyn.

Oprettelsen af en fattiggård i Tørring-Heldum blev næsten en folkesag, nu skulle "nasserne" holdes i tømme og til at arbejde efter evne. Sognerådet lånte pengene til oprettelsen af 23 beboere i sognet, hvoraf de største bidragsydere var:

1. Proprietær Agger, Vadskærsgaard, 1.000 rigsbanksdaler.
2. Lærer P. Pinholt, Tørring Skole, 1.000 rigsbanksdaler.
3. Nicolai Thuesen, Nørre Kokholm, 800 rigsbanksdaler.
4. Peder Chr. Nielsen, Underbjerg, 500 rigsbanksdaler
5. Niels Nielsen, Avlskarl i Sønder Søgaard, 500 rigsbanksdaler.

Gustav Aasberg blev født i Kallesøe fattighus som søn af Anne Marie Aasberg (tidligere omtalt i forbindelse med tyveri) og udlagt barnefader, så han var næsten forudbestemt til et liv på skyggesiden.

Som ung havde han flere tjenesteplasser, men som familieforsørger tyede han til kommunens bistand, hvilket betød mange bataljer.

Her skal omtales en af dem vedrørende ophold i fattiggården:

"Lørdagen den 18. Februar 1871 var Sogneraadet samlet i Lemvig. Alle Medlemmer var tilstede samt Gustav Aasberg og Hustru. Fattiggårdens Bestyrer David Kjeldsen mødte og meddelte, at Fattiglem Gustav Aasberg, som var anvist

Ophold i Anstalten med Familie, kone og 3 Børn, har uagtet Sogneraadets Forbud, forladt Anstalten, at hans Kone kasserer Fattiggaardens Mad, uagtet det er den samme som Bestyreren og Familie nyder, at Gustav Aasberg ved sin Tilbagekomst til Anstalten havde bortsolgt forskellige Klædestykker og Bohave, som var udleveret ham af Fattiggaarden og som han ved sin Bortgang havde medtaget, og navnlig havde hver af hans Børn medtaget Linned.

Endvidere har han solgt en Frakke og et par Benklæder og 2 Kar, som ligeledes tilhørte Fattiggaarden."

22. februar 1871 skriver Tørring-Heldum Sogneraad til amtet:

"Undertegnede Tørring-Heldum Sogneraad tillader sig herved allerærbødigst at andrage om Tilladelse til at indsætte Fattiglemmer af Tørring-Heldum Gustav Aasberg og Kone i Arbejdsanstalten i Horsens.

Bemeldte Gustav Aasberg og Kone er et Par Folk, man ikke kan have hjemme. De er næppe 40 Aar, er forsynede af Fattigvæsenet i en række Aar og forvoldet dette umaadelige Udgifter og Bryderier indtil i afvigte Juli, da er Fattiggaarden færdig og de indsattes her med deres 3 Børn.

Ogsaa her begyndte de snart at opføre sig, saa at Bestyreren maate blive utilfreds med dem og endelig en Dag i sidste Høst forlod Aasberg Fattiggaarden og medtog Klædningsstykker, hvormed baade de og Børnene var blevne rigeligt forsynede, tillige noget Bohave lige mod Sogneraadets udtrykkelige Forbud.

Gustav Aasberg købte – han betalte det naturligvis ikke – et Hus af en Pige i Sognet og flyttede det til Lomborg, hvor han saa vilde bo, men snart meldte han sig til Sogneraadet og forlangte Hjælp, som sædvanligt i rigeligt Maal. Dette blev ham nægtet, men derimod tilbød Sogneraadet ham at vilde tage hans 3 Børn i Fattiggaarden igjen og opdrage dem godt.

Dette vilde han ikke inklade sig paa, dog lod han senere den ældste, en Dreng paa 10 Aar aflevere ganske nøgen paa Fattiggaarden, men derefter har han prøvet paa alle mulige Midler for at faa Fattighjælp indtil i Fredags, da mødte han med hele Familien aldeles blottet for Klæder.

Han har solgt baade sit eget og Børnenes Tøj saa nær, at der skulle skaffes Tøj til Børnene, inden de kunde gaa uden for en Dør. Nu er man nødt til at indsætte ham i Tvangsarbejdsanstalt, da de begge godt kunde arbejde, men de vilde ikke, men kun gjøre Optøjer.”

Gustav Aasberg kom tilbage til Tørring, hvor han endte sine dage som fattiglem.

Ordre til bestyreren i 1873:

”Da Dahlgaard i Hygum i Aar igjen vil have Jens Højlands Søn til at passe Kreaturerne, vedtog man at sende Drengen derover næste Søndag og modtage Tjenesten. Bestyreren overlades at drage Omsorg for, at de øvrige Drengene i Fattiggaarden erholder Plads, naar en saadan gives.”

Da Niels Bennedsgaard opsagde sin stilling som Bestyrer 1882, blev Hans Melvej i stedet antaget.

I møde den 21. september 1883 bliver han igen fæstet fra 1. Maj 1884 til 1. Maj 1885 for en Løn af 350 Kr. og desuden for 50 Øre af hver So, som Ornen bedækker.

1887:

Edel Jensen var en kvinde på 28 år – sognerådet vedtager ved et møde i 1887:

”Det vedtoges at saavidt Edel Marie Jensen, der er indlagt i Fattiggården, viser sig uvillig til at udføre det hende befalede Arbejde paa tilfredsstillende Maade efter hendes Evner, da at Hans Møller sørger for at hun anbringes paa Tvangsarbejds-anstalten i Ringkjøbing.”

Nogen tid senere: *”Til at hente Edel Marie Jensen paa Tvangsarbejds-anstalten i Ringkjøbing og transportere hende til Tørring Fattiggård udnævntes A. Christensen.”*

Møde 9. august 1892:

”Man enedes om at tiltræde det fra Amtet sendte Udkast til Reglement for fattiggårde med undtagelse af §26, som man ønskede forandret til, at 2 Personer, navnlig Børn, kunde dele Seng.”

Møde 18. oktober 1905:

”Magnus Skov Jensen fæstedes som Bestyrer i Fattiggården fra 1. November 1905 til 1. November 1906 for en Løn af 425 Kr. Bestyreren er pligtig til at udføre Gaardens Arbejde og Sygekassekørsel til Fattige og ellers alle de Kjørsler som forlanges af Udvalget for Fattiggården. Indtægter af Haven tilkommer Bestyreren, ligeledes 25 øre af hver So som holdes til Fattiggårdens Orne.”

Magnus Skov blev i 1925 afløst som bestyrer af Kristian Aaberg, der i 1954 blev afløst af T. Bjerre, der var forpagter. Nørre Kallesøe var i kommunens eje indtil dannelsen af Lemvig Storkommune i 1970.

Tørring-Heldum Fattiggaard 1948

Fattigforsorg i private huse

Forsørgelsen af de fattige fandt ikke kun sted i de omtalte institutioner. Man benyttede også omgangsforsørgelse, hvor en person blev henvist til at blive forsørget ved at gå på omgang i sognet, nogle dage her, andre dage der, afhængig af gårdens størrelse.

Bestemmelser fra forstanderskabsmøde i 1844:

"Ved samme Møde besluttedes det, da Licitationen over Jens Peder Aasberg forgjæves var forsøgt, at han skulde forsørges ved at gaa omkring i Sognet een Dag pr. Tønde hartkorn. [En gård med f.eks. 4 tønder hartkorn skulle i årets løb bespise ham i 4 dage.]

Endvidere blev det bestemt, at Christen Andersen Maae skulde have en Skjorte, en Vest, et Par Strømper og et Par Læderbuxer, som kunde kjøbes hos Jens Borbergs Enke.

Almisselem Christen Veje skal have en Skjorte og en Vest.

Angaaende Niels Aal blev det bestemt, at man skulde forsøge at faa ham bortliciteret.

Peder Boels Enke forlangte, at Communen skulde betale hendes Mands Ligkiste og Linned, hvilket ogsaa bevilgedes.

Karen Aasberg forlangte Klæde til sin Søn, hvilket ikke kunde tilstaaes, derimod modtog hun det Løfte, at Konfirmationsklæder til Datteren skulde anskaffes paa Communens Regning.

Det vedtoges, at Jens Skodborg skulde gjøre Kisten til Thrine Madsens afdøde Barn. Desuden betalte man for Thrine Madsens Barns Kost og Pleje fra 25. November 1867 til Dødsdagen den 29. Februar dette Aar til P. Remmer 9 RBD.

Peder Mogensen mødte og begjærede at blive de Børn fri, han har af Mariane Hummerhus. Der blev forevist Daabsattest for det yngste Barn, der saaledes ogsaa er Forsørgelsesberettiget. Det blev vedtaget at bekjendtgjøre paa Kirkestævne næste Søndag, om nogen i Sognet ønskede at modtage èn eller flere af disse Børn paa Comumens Regning. En Dreng 7 Aar – En Dreng 4 Aar – En Pige 2 Aar.”

En ganske almindelig fremgangsmåde var udlicitering, hvor de fattige efter auktion eller personlig aftale blev bortakkorderet til pleje for den laveste pris. Den laveste pris fandt myndighederne hos de fattigste, som havde brug for en ekstra indtægt. Disse plejeforældre havde et dårligt ry med stor dødelighed blandt de anbragte, hvorfor de i folkemunde fik navnet englemagere.

Fortegnelse over en udlicitering fra sognerådsprotokollen

Fattiglemmernes Indtingelse 1864-65:

Mariane Hummershus Søn, født 11.11.1863, Christian Pedersen, indtinget hos Christen Strandbygaard i Flønder fra 1. November 1864 til samme dato 1865 for 12 RBD og 4 Tønder Byg, at levere Qvartalsvis i Lemvig. Indgaar Kost, Pleje og Klæder.

Else Plougaards Datter Mine, ifølge Brev som i Fjor hos Hans Christensen i Dejbjerg for 16 RBD fra 1. November 1864 til samme dato 1865.

Laust Rag er indtinget hos Peder Maarsen fra 1. Januar 1865 til samme dato 1866 for 5½ Tønder Byg og ½ Tønne Rug samt 10 RBD – Sognet holder ham ved lige med Klæder.

Karen Nielsen er indtinget hos Niels Kjær Blaabjerghus igjen fra 1. Januar 1865 til samme dato 1866 – i Kost og Pleje og forsvarlig Klæder for 18 RBD og 2 Tønder Byg. Byggen leveres i April Qvartal og Pengene til 11. December.

Maren Gregersen er indtinget hos sin Broder Niels Chr. Gregersen i Hove fra 13. December 1864 til 31.

December 1865 for 4 Tønder Byg, 1 Tønne Rug og 6 RBD. Kommunen holdes fri for hvilken som helst Klage fra Maren Gregersens Side, da Niels Chr. Gregersen skal give hende i alle Maader forsvarlig Kost og Pleje, men Klæder skal Kommunen give hende.

Lars Larsen, Margrethe Gades Søn, er indtinget hos Peder Mogensen i Resen for 24 RBD fra 9. November 1864 til 9. November 1866.

Mine Plougaard i Dejbjerg for 16 RBD fra 1. November 1864 til November 1865.

Else – Ane Marie Rois Barn i Mejrup – indtinget fra 1. November 1864 til samme dato 1865 for 22 RBD.

Else Marie Hummershus blev indtinget hos Bommerhedefra 1. Maj 1865 til 1. Maj 1866 for 28 RBD.

Margrethe Larsens Søn Peder er indtinget hos Christen Højland fra 1. Januar til 31. December 1865 for 4 Tønder Byg og 16 RBD.

Jens Christian Mogensens 2 Børn - Tvillingerne Mogens Christian Mogensen og Kirsten Marie Mogensen – er indtingede hos Bedsteforældrene Christian Ørum i Hygum Plet fra 1. Januar til 31. December 1865 for 50 RBD.

Maren Mortensen er indtinget fra 1. Maj 1865 til samme dato 1866 hos Johanne Maae for 10 Rbd.

Marius Pedersen Underbjerg er indtinget hos Johan Christian Manuelsen i Vandborg, hvor han nu er, fra 1. Maj 1865 til 1. Maj 1866 for 27 RBD – 1 RBD i Vilkaar, saafremt Drengen bliver frisk og forvinder sin Svaghed – paa samme Betingelser som sidste Aar.

Frederikke Munkhauge er indtinget hos Laust Refhale i Hove fra 17. Juni 1865 til samme dato 1866 for 15 RBD og 2 Tønder Byg.

De fattige mødte ofte ved sognerådsmøderne

- for at begære ekstra hjælp, og på forstanderskabs møde den 21. september 1866 blev følgende fattigsager behandlet:

Mariane Gregersen forlangte to tørklæder og en trøje, og det blev bestemt, at fattigkassen skulle skaffe hende tøj, når hun mangler noget.

Mette Bønde forlangte penge til tørv samt til leje af marken til Lars Plougard. Hun blev lovet 16 mark til tørv samt, at forstanderskabet betaler lejen som sædvanlig.

Gustav Aasberg begærede korn til brød og blev tilstået en halv tønde.

Ane Holm forlangte fødemidler og tørv og blev for oktober kvartal tilstået to skæpper rug, to skæpper byg og 1 Rbd.

Mette Katrine Gransgaard forlangte kød og tørv, som hun blev tilstået. Desuden blev hun lovet 1 pund smør, som hun måtte få hos Jens Halgaard.

Jens Dahls Kone begærede sengeklæder, som hun blev tilstået, og det blev overdraget til Mads Boel at besørge dette.

Johanne Maae blev tilstået linned til en særk.

Fattiglemmer havde mistet de borgerlige rettigheder

- f.eks. retten til at gifte sig. et par eksempler

Møde 14. november 1870:

"Da Jens Christian Mogensen har forlangt Ægteskabsattest for at indgaa nyt Ægteskab i Vestervig, og saaledes ogsaa

tilbudt at tage hans 3 Børn til sig, der nu i en aarrække er forsørget af Fattigvæsenet her, har man vedtaget: Naar Jens Chr. Mogensen tilbagebetaler Fattigvæsenet, hvad dette har udlagt for hans Kones Begravelse og Børnenes Forplejning til dato samt tage Børnene ud af Fattiggaarden, saa meddeler Sogneraadet ham Qvittering for, at han er uden Gjæld hertil, og altsaa frit kan gifte sig, naar han har lyst."

Møde 16. april 1915:

"Gravers Maagaard Graversen ansøgte paa ny om Tilladelse til at gifte sig. Kunde ikke bevilges." (på grund af skyldig fattighjælp).

Ib Noe

Thyborønvej 5, 7620 Lemvig

Er født 1941 i Nørre Nissum.

Lærereksamen 1964.

Fra 1965-2002 lærer ved Klinkby Skole og derefter pensionist.

Har arbejdet med

slægtsforskning i mere end 30 år.

Siden 2005 været aktiv i Lokalhistorisk Arkiv for Klinkby og Omegn, som del af et velfungerende team.

Kilder

Forhandlingsprotokol for Fattigvæsenet i Tørring-Heldum 1842-1924.

Gay, Kristian: Bæksgaard Tørring sogn, Skodborg herred. 1980

Justitsprotokoller for Skodborg-Vandfuld Herreder i tiden 1835-1880.

Protokol for Tørring-Heldum Fattiggaard 1882-1935.

Sogneraadsprotokol for Tørring-Heldum 1843-1866.

Sogneraadsprotokol for Tørring-Heldum 1867-1883.

Sogneraadsprotokol for Tørring-Heldum 1883-1924.

Brandborg Mejeri

Af Myrna Nielsen

Historien om Brandborg er historien om, hvordan byggeri af et mejeri bliver startskuddet til et mindre landsbysamfund.

Navnet Brandborg stammer højst sandsynligt fra gården St. Brandborg, eller dets ejer på tidspunktet for byggeriet, Peder Aaberg, kaldet Peder Brandborg. I. C.C. Ilkjær skriver i sine erindringer, at gården St. Brandborg i 1545 blev kaldt for Brandbjerg, og ved matrikuleringen i 1683 er den nævnt som en helgård.

Brandborg 1955. TV mejeriet og TH brugsforeningen. Den sidste bygning TH er plejehjemmet.

Foto: Det Kongelige Bibliotek - Odense Luftfoto

Ifølge Den store Danske var en helgård i 1500- og 1600-tallet en gård, der ydede helt hoveri, offentlige arbejder eller fulde skatter i forhold til det stedlige niveau for en hel gård. Ved matrikuleringen forsøgte man at udligne de meget store lokale forskelle.

Det det tidspunkt, hvor man begyndte at planlægge byggeriet af mejeriet, var St. Brandborg ejet af Peder Aaberg. Han var sognerådsformand og bror til folketingsmand Chr. Aaberg, der boede på Aaberggård i Møborg. Peder Aaberg blev almindeligvis kaldt Peder Brandborg. Han var en klog mand, der f.eks. havde affattet regulativerne til alle offentlige vandløb i Bøvling og Flynder sogne. Sønnen Chr. Aaberg overtog gården efter ham og solgte den til Lars Jespersen i 1912.

Tilbage til mejeribyggeriet, hvor baggrunden var stridigheder mellem Indre Mission og grundtvigianerne i primært Bøvling. Disse sammenstød førte bl.a. til at, de indremissionske i 1894 trak sig ud af Bøvling Brugsforening og grundtvigianerne af Bøvling Sparekasse.

I 1893 havde Bøvling og Flynder fået ny præst, Axel Buch, som var solidt funderet i Indre Mission og fuldt ud på linje med Indre Missions konsekvente læsning af Biblen som den endegyldige sandhed. Buch arbejdede intenst for den indremissionske kultur, og han kæmpede ivrigt for, at mejeriet i Bøvling skulle holde søndagslukket.

Når Buch om søndagen kørte af sted for at forrette gudstjeneste i Bøvling og Flynder kirker, kom han forbi mælkejunger, som var sat ud til vejen til mælkebuskene.

Dette førte til den såkaldte mælkebøtteprædiken, hvor Buch fra prædikestolen en søndag rasede mod Bøvling Andelsmejeris søndagsarbejde og omtalte mælkejungerne som Fandens mælkebøtter.

Buch fik sin vilje, og alle med tilknytning til Indre Mission i Bøvling trak sig i 1897 ud af samarbejdet med Bøvling Andelsmejeri med henvisning til Biblens tredje bud om at holde hviledagen hellig. Dette selvom Indre Mission havde fået indført en klausul, der tillod medlemmerne at holde søndagsmælken tilbage.

Den egentlige årsag til udmeldingen fandtes dog i nabomejeriet i Bækmarksbro. De indremissionske bønder i Flynder havde også en klausul om tilbageholdelse af søndagsmælken, men i 1896 krævede bestyrelsen for Bækmarksbro Mejeri, at klausulen skulle ophæves i sommerhalvåret. De indremissionske bønder nægtede at følge ophævelsen af klausulen og trådte ud af samarbejdet, hvilket gav et leveringsproblem, da mejeriet i Bøvling ville ikke tage imod mælken. Løsningen blev, at det lille fællesmejeri i Nees tog imod mælken.

Buch blev en ivrig fortæller for, at de indremissionske bønder i Bøvling skulle følge Flynders eksempel. Resultatet blev, at Bøvlings indremissionske bønder trak sig med økonomiske konsekvenser til følge, idet man måtte betale en bod på 2 kroner pr. ko. Det var et stort beløb for både store og små gårde på dette tidspunkt.

Et andet problem var, at man manglede et sted at levere mælken, og Nees Mejeri var ikke holdbart i længden.

Løsningen blev, at de indremissionske bønder i Bøvling og Flynder blev enige om at bygge et mejeri ved Brandborg i Flynder sogn, men tæt ved skellet mellem de to sogne.

Mejeriet blev indviet 26. juni 1897 af pastor Buch med disse ord: *Gjøre alt til Guds ære*. Virksomheden startede 2. juli 1897, og smørret blev solgt for 4 uger til købmand Kjær, Lemvig, til topnotering og skyllevandet til Kristian Brandborg for et halvt år til 46 kroner. 7. september blev smørret solgt for perioden indtil 1. juli 1898 til topnotering med en halv procent svind.

Den første generalforsamling blev afholdt på mejeriet 11. januar 1898, og her blev det vedtaget, at overskuddet skulle udbetales til leverandørerne med 67 øre pr. 100 kg leveret mælk, og allerede året efter var der 84 øre pr. 100 kg leveret.

I 1911 blev mejeriet meldt ind i Mejeriforeningen for Ringkøbing Amt, og på gå mejeriets generalforsamling samme år blev det besluttet, at man skulle melde sig til smørbedømmelse for at kunne opnå kvalitetsbetaling for smørret. På den anden generalforsamling i 1911 (man holdt fra mejeriets start og mange år frem to årlige generalforsamlinger, en forår og en efterår) bestemte man sig for at købe en kartoffelkoger, så landmændene kunne få kogt deres foderkartofler.

Ved udbruddet af første verdenskrig opstod et problem. Risikoen for smørret overgik normalt til køber ved udslibning, men det ville køber ikke længere. Mejeriet at afsendte et telegram til køber Plum A/S med ordlyden:

”Overtager risikoen og agter at afsende smørret for så vidt, det kan udskibes, i modsat fald vil man sælge det på hjemmemarkedet og fortsætte mejeriets drift.”

I 1915 fik mejeriet elektricitet, formentlig på grund af krigen, der gav vanskeligheder med levering af brændsel. Brændsel fik man fra to af egnens plantager, idet man købte for 1.200 kroner af Tranberg på Bækmark og for 2.200 kroner af Lars Brandborg. Under krigen blev der desuden leveret tørv fra Holmgård og træ fra Klosterheden.

Den første mejeristyrer på Brandborg Mejeri var Mads Peder Jensen fra Lunderskov. Han blev antaget den 5. maj 1897 og skulle starte, så snart mejeriet var klar til at køre. Mads Peder Jensen fratrådte 1. april 1936.

På bestyrelsesmødet 25. januar 1936 blev det ud af 93 ansøgninger vedtaget at antage Johannes Bojsen fra Them Mejeri som ny mejerist. Bojsen flyttede allerede efter halvandet års ansættelse 1. november 1937 til Linde Mejeri. Bojsen var en dygtig mand, der havde modtaget hædersbevisning for smørproduktionen, og hans opsigelse blev modtaget ned beklagelse.

10. september 1937 blev mejerist Alfred Møller ansat, men han døde dog allerede efter 4 måneders ansættelse 24. februar 1938. Mejerist Johannes Sejerø Hansen blev lejet til at bestyre mejeriet indtil 1. september 1938, hvorefter han blev han ansat som bestyrer.

Mejeriet overgik i 1942 til at afholde helårlig generalforsamling, og salget af smør overgik til

smørekseportforeningen i Esbjerg i stedet for P & S Plum. Mejeriet fik indlagt elektricitet som hjælpekraft, og der blev indkøbt en 15 hestes elektromotor.

1947 begyndte en del leverandører at udtrykke ønske om begrænsning af de leveringsfri helligdage. Forslaget blev forkastet på en ekstraordinær generalforsamling 13. januar 1948 - 30 stemte imod, 20 for og 10 stemmer var blanke.

I 1949 blev der købt oliefyr til mejeriet og Sejerø Hansen holder som mejeribestyrer på grund af sygdom. Sejerø Hansen havde gentagne gange fået hædersbevisning for smørproduktionen. Han blev 1. juli 1952 afløst af Erling Nielsen fra Fabjerg.

Gennem hele mejeriets levetid er der hvert år blevet afsat et mindre beløb til missionsarbejde, kaldet dråber, og i 1948 var beløbet på 1.804 kroner.

På generalforsamlingen 30. oktober 1953 blev det forkastet at afskaffe dråberne, men samtidig blev det op til den enkelte leverandør, om hans andel i dråberne skulle gå til missionen, eller han skulle have den udbetalt.

I 1962 overgik mejeriet til vekselstrøm, hvilket betød, der skulle indkøbes nye motorer. I 1965 begyndte mejeriet at hente mælken med egen tankbil, og dråberne blev afskaffet på generalforsamlingen 2. november 1965.

Pr. 27. maj 1971 blev samtlige mejeriets aktiver og passiver overdraget til Vestjysk Mejeriselskab, hvilket var blevet vedtaget på to generalforsamlinger af samtlige fremmødte

medlemmer, 47 i alt. Mejeribygningerne blev solgt til Niels Christensen Storbjerg for 49.000 kroner.

Bestyrelsesmøde i Brandborg Mejeri fra venstre Theodor Pedersen, Karl Christensen Søren Christensen, Anders Rahbæk, Erling Nielsen, Aksel Damgaard. Omkring 1960 - 62

Brandborg alderdomshjem, eller asylet som det blev kaldt, blev bygget i 1905 med plads til ni beboere. Beboerne var såvel aldersrentebeboere som fattiglemmer. Alderdomshjemmet afløste fattiggården på St. Vibholt, hvor der havde været fattiggård siden ca. 1860 fælles for Bøvling og Flynder, der dengang var en kommune. I 1911 blev sognene delt, og asylet var nu kun for folk fra Flynder.

*Beboere på Brandborg alderdomshjem omkring 1980 – 82
Personerne er FV øverste: bestyrer Jens T. Normand og frue Ester Edel Bjerg, Jens Chr. Pedersen (Kronborg), Georg Olesen, Marianne Jensen, Maren Kloster (Bøvling), Karl Nielsen, Fjaltring, Kirstine, Fjaltring og Eva Holck.*

Aldersdomshjemmet har gennem tiderne haft følgende bestyrere:

- 1913-1924 bestyrerinde fra Ulfborg
- 1924-1928 Ida Nielsen
- 1928-1965 Katrine Christensen fra Estvad (Katrine var den første i Flynder, der fik radio, nemlig i 1928 og en af de første, der fik TV)
- 1965-1969 Anna og Viggo Aggerholm fra Nees. Viggo var tømrer og havde selvstændig virksomhed i Nees gennem mange år.
- 1969-1976 Olga og Magnus Jensen
- 1976-1983 Jens T. Nordmand og hustru

Alderdomshjemmet var tømt for beboere 29. juli 1983, og blev nedlagt fra 1. august 1983. Det blev i 1984 solgt til Ingrid og Thorkild Vestergård, som havde intentioner om at etablere et bofællesskab for ældre, hvilket dog ikke blev realiseret. Stedet er i dag udelukkende privat bolig for Ingrid og Thorkild.

Brandborg ca. 1980.

Foto: Det Kongelige Bibliotek - Odense Luftfoto

Huset næst efter asylet blev bygget i 1954 af Marie og Jens Anneberg. Jens var chauffør hos vognmand Chr. Madsen i Brandborg. Han blev i 1961 ansat som pedel på den nye centralskole i Bækmarksbro. Huset blev solgt til revisor Kehlet, der havde forskellige lejere boende, indtil Johanne

og Elias Ørts købte det i 1964. I dag bor Edith og Bjarne Kofod Sørensen i huset.

Det næste hus, det store med kælder, blev bygget af mejerist Andreas Knudsen. En stue i ejendommen blev en overgang anvendt til friskole. I 1938 købte vognmand Kr. Masen og hans kone Kirstine huset. Herfra drev de vognmands forretning, en overgang med 2-3 biler. Forretningen blev i 1972 overdraget til sønnen Henning, der i 1987 solgte forretningen til Ryan Faurby, som flyttede i 1989. I dag bor Michael Pedersen i ejendommen.

Så kommer vi til Brugsen, den sidste ejendom på denne side af vejen. Den blev bygget ca. samtidig som asylet af Andras Knudsen, der begyndte af drive handel fra ejendommen, og en overgang var der også smedevirksomhed på ejendommen.

Brugsen blev oprettet i 1911. Den første uddeler hed Juhl, så Hansen, Herping, Jensen og Hedegaard. Efter Hedegaard kom Hanne og Tage Bech, som var uddeler par, indtil Brugsen blev nedlagt i 2004. Ejendommen er i dag ubeboet.

På den anden side af vejen, over for asylet, byggede mejeribestyrer Jensen efter, at han holdt på mejeriet et hus til sig og sin familie. Svingersønnen Marinus Pedersen, der havde været mejeribestyrer på Sejerø, solgte en overgang ost fra ejendommen. I dag er det Poul Larsen, der bor i ejendommen.

I 1907 blev der lige før mejeriet opført et værksted af tømrer Valdemar Larsen, der året efter opførte et

beboelseshus ved siden af værkstedet. Valdemar Larsen var født i Resen og kom i tømrerlære hos møllebygger Hansen i Gudum.

Valdemar Larsen, der nu havde nedsat sig som tømrermester i Brandborg, lærte senere møllebygger Laurids Christensen, Bækmarksbro at kende, og sammen byggede de mange møller i Vestjylland. Valdemar lavede også smørdritler til Brandborg Mejeri og var en dygtig håndværker, der altid var i godt humør. Ud over tømrervirksomheden havde han også flere tillidshverv, blandt andet menighedsrådet, bestyrelsesmedlem i sygekassen og søndagsskolelærer i Flynder sammen med vognmand Kr. Madsen. Valdemar døde som 93-årig i 1978, men selv efter han var fyldt 90, var han aktiv tømrer.

I dag bor Nina og Øjvind Særkjær, der er henholdsvis kirkesanger og klaverstemmer, i huset.

Brandborg Skole må ikke glemmes. Den blev bygget i 1936, fordi børnetallet var stigende og for at give børnene kortere vej til skole. Skolen blev dog allerede nedlagt i 1961, da den nye centralskole i Bækmarksbro stod færdig. På skolen har der været 2 lærere, E. K. Pedersen 1936-1945 og Oluf Bentsen 1946-1961. Oluf Bendtsen flyttede til centralskolen i Bækmarksbro som skoleinspektør.

Bygningerne blev solgt til hjemmeværnet og fungerede som hjemmeværnsgård, indtil det for en del år siden blev solgt til privat beboelse. Bygningerne er renoveret rigtig fint af ejeren Ernst Olesen.

I dag ser Brandborg som så mange andre små samfund i Danmark lidt trist ud, og de eneste to bygninger, der skiller sig ud, er det forhenværende alderdomshjem og den forhenværende skole.

Myrna Nielsen

Ringkøbingvej 151B,
7660 Bækmarksbro

Aktiv i Flynder lokalarkiv
og i arkivsamvirkets styrelse

Kilder:

Forhandlingsprotokol for Brandborg Mejeri 1897-1970.

I.C. Ilkjærs erindringer.

I.C. Ilkjærs Flynder sogn.

Ingrid Ebbensgård Nohns fortællinger.

Lars Bossen Indre Missions religiøst-kulturelle virke 1998.

Kilderne er upublicerede og kan ses i Flynder Lokalarkiv.

Nørre Nissum Højskole 1942 - 43

Af Børge Tønning

Da jeg er blevet opfordret til at skrive om min tid på Nørre Nissum Højskole (NNH), skal jeg til at rode lidt i min hukommelse. Hvorfor blev det NNH? Jeg var ved landbruget og ville gerne på en højskole med landbrugsfag. Jeg så forskellige brochurer, og da jeg kendte Lemvig fra min barndom, hvor jeg havde holdt ferie ved mine bedsteforældre, mormor, der havde Strømpehuset, og bedstefar, der havde træskoforretning i Ågade 3 (som ikke eksisterer mere), tænkte jeg, at jeg jo havde familie i nærheden, som jeg kunne besøge.

Nørre Nissum Højskole ca. 1950

Mit ophold var i 1942-1943. Det var jo spændende at møde op blandt de mange unge, som man ikke kendte. Hvem kom man til at bo sammen med? Det bestemte vi ikke selv. Alle havde fælles baderum og toilet, og jeg kom til at bo sammen med Mads Gransgaard fra Tørring. Det viste sig at være et virkeligt godt bekendtskab, og jeg var ofte med ham hjemme.

Højskolen var tilknyttet Indre Mission, men det var ikke en lukket højskole. Forstanderparret var Kaag med frue. Lærerne var: Landbrugskandidat Kristensen, som senere blev forstander, lærer Kristensen og cand. theol. Bitsch. Frøken Poulsen stod for køkkenet, hvor der var fem piger ansat.

Forstanderparret Dagmar og Laurits Kaag

Vi var ca. 50 elever på holdet, ingen piger. I løbet af formiddagen havde vi almindelige skolefag: Regning, dansk, religion, historie og gymnastik. Timerne begyndte altid med en sang. Forstander Kaag var fantastisk til litteratur.

Efter middagshvilet havde vi forskellige aktiviteter, som vi havde valgt os ind på. Det kunne ske, at der kom en person udefra og fortalte sit arbejde. Vi fik gennem disse mere kendskab til landbruget, både teoretisk og praktisk. Det sidste var det mest spændende, fordi vi kom ud på gårdene i omegnen, hvor vi skulle bedømme hestenes alder ved at kigge på deres tænder.

Vi var ude på markerne, hvor vi skulle måle et stykke jord op og gøre beregninger på jordens areal, hvilket var en del af vores regnetimer.

Landbrugskandidat Kristensen, som senere blev forstander

Vi glædede os meget til at komme på besøg på gårdene, da det som regel endte med, at vi kom ind til et veldækket kaffebord.

Vi havde også arrangementer, hvor sognets beboere var inviteret om aftenen. Vi hyggede os meget rundt på værelserne om aftenen. Vi havde ekskursioner til Vesterhavet, ned til fjorden og selvfølgelig til Lemvig. Det var under besættelsen, men vi mærkede ikke meget til det. Kosten var upåklagelig. Vi blev det sidste hold, der fik lov til at gennemføre hele opholdet, inden tyskerne tog højskolen.

I april 1943 kom der opslag på højskolens opslagstavle for landmænd, der søgt en karl, og på den måde fik jeg min bedste plads i langbruget hos Christian Byskov i Bedsted mellem Remmerstrand og Gudum. Jeg sluttede ved landbruget 1944. Blev ansat ved DSB i Aarhus og var der i 14 år. I min fritid læste jeg på aftenseminariet i Aarhus og blev i 1958 lærer og erhvervsvejleder. Gik på pension i 1989.

Fotos i artiklen er udlånt af Nørre Nisum Lokalarkiv

Børge Tønning

Englystvænget 25, 7080 Børkop

Tlf. 7586 7003 - mobil 4217 9678

itbt@dukamail.dk

Arkivsamvirket i Lemvig Kommune

*En paraplyorganisation for de 14 lokalarkiver i Lemvig Kommune. Se www.lemvighistorie.dk
Her kan du også se arkivernes adresse, åbningstid og kontaktperson.*

Lokalarkiverne i Lemvig kommune har, sammen med 550 andre små danske lokalarkiver og professionelle arkiver, skabt en unik dansk kulturskat på internettet.

Kulturskatten ligger nu på www.arkiv.dk.

Her finder du historiske billeder og originalpapirer fra vore og andre af landets arkiver. Du kan altså søge i alle arkivernes registrerede arkivalier, og ikke kun vore.

Det er Sammenslutningen af Lokalarkiver (SLA), der står bag den ny hjemmeside.

De mange arkiver har siden slutningen af 1980'erne arbejdet med at registrere historisk materiale elektronisk i den fælles arkivdatabase ARKIBAS, og det er dette materiale, der nu er tilgængelig på www.arkiv.dk

Og der er meget mere på vej.

A.P. Møller og Hustru Christine Mc-Kinney Møllers Fond til almene Formaal donerede i 2013 1,8 millioner kroner til udvikling af arkiv.dk. Beløbet har dækket to tredjedele af udgifterne til udviklingen.

Men I er selvfølgelig stadig velkomne på vore lokalarkiver, - internettet vil aldrig erstatte den gode samtale. Og vi samler jo også stadig arkivalier fra dit område.

Jens Erik Villadsen

(fmd. Arkivsamvirket i Lemvig Kommune)

Register omfattende personer, stednavne og emne

- Agger, proprietær, 68
Alfred Møller, 83
Alderdomshjem, 85-87
Aleks Rønne, 28
Alkoholikere, 41
Andersdatter, Johanne Cathrine, 52-54, 58-60, 65
Andersdatter, Johanne Katrine, 55
Andersen, Carl, 27-48
Andersen, Christen, 59
Andersen, Ingvard, 27
Andersen, Jens Andreas, 55
Andersen, Jens Christian, 55
Andersen, Per Maack, 28, 47
Andrups købmandsgård, 46
Ane Holm, 76
Ane Marie Roi, 75
Anne Marie Aasberg, 61-62
Arbejdsheste, 39
Axel Buch, 80-82

Bagere, 42
Bager Laursen, 42
Bager Richard, 42
Barbara Jensdatter, 58
Barndomserindringer fra Lemvig, 27-48
Barth, Justine, 27
Belgiere, 39
Bennedsgaard, Niels Jepsen, 67, 70
Bentsons købmandsgård, 46
Birthe Tøt, 17, 21
Bjergbanen, 33
Bjerre, T. , 72
Blaabjerghus, Niels Kjær, 74
Boel, Mads, 59, 76
Bojsen, Johannes, 83
Bommerhede, 75
Borgerlige rettigheder, 76-77
Brandborg, 79-90
Brandborg alderdomshjem, 85-87
Brandborg Mejeri, 79-90
Brolægning, 29
Buch, Axel, 80-82
Børge Tønning, 91-94
Bæksgaard, 52
Bønde, Mette, 76

Carl, Andersen, 27-48
Chokoladevognen, 35

Christen Andersen Veje, 59, 73
 Christen Højland, 75
 Christen Lovmandsgaard, 53
 Christen Møller, 67
 Christen Pedersen, 54
 Christen Strandbygaard, 74
 Christensdatter, Maren, 55
 Christensen, Hans, 74
 Christian Pedersen, 40, 74
 Christian Ørum, 75
 Christina Qvist, 56
 Clemen Snedker, 59

Dahl, Jens, 76
 Dahl Sørensen, Jens, 56-58, 59
 Dam, Laust, 59
 Dampskibet Limfjorden, 30
 David Kjeldsen, 68
 DFDS Limfjorden, 30
 Ditlev Engel, 67
 Dokkedal, 42-43
 Dorthe Pedersdatter, 62
 Drankere, 41
 Dusgaard, Ole, 59

Edel Marie Jensen, 71
 Else Marie Hummershus, 75

Else Plougaard, 74
 Else Roi, 75
 Emanuella Sløk, 27
 Engel, Ditlev, 67
 Englemagere, 73
 Enker 7-26
 Ephraim Jensen, 37-38
 Ephraim Jensens købmandsgård, 37-40, 45-46
 Erling Nielsen, 84

Fattigforsorg, 49-78
 Fattighuse i Tørring sogn, 52-72
 Fattigkassen, 56
 Frederik, 41
 Frederikke Munkhauge, 75
 Furbo, 43

Gade, Margrethe, 75
 Gader, 29
 Gamsmark fattighus, 52-54
 Gay, Ove, 54
 Gjelleroddevej 10, 67
 Gl. Østerbjerg, 29
 Gransgaard, Mette Katrine, 76
 Gravers Maagaard Graversen, 77
 Graversen, Gravers Maagaard, 77

Gregersdatter, Maren, 58
 Gregersen, Maren, 74
 Gregersen, Mariane, 76
 Gregersen, Niels Christensen, 74
 Grisehandlere, 43-44
 Grummesgaard, Jens, 39
 Gustav Aasberg, 58, 68-70, 76

 Handel, 42-45
 Hans Christensen, 74
 Hans Christian Pedersen, 55
 Hans Melvej, 70
 Hans Møller, 71
 Hansen, Johannes Sejerø, 83-84
 Harboøre, 7-26
 Hav, Maren, 17, 20
 Havnen, 27, 30-32, 41, 48
 Havnearbejdere, 31
 Henrik Tonsberg, 65
 Hjortkjær, Jens Christian, 52-54
 Hollandske kuffer, 31
 Holm, Ane, 76
 Hotel Lidenlund, 28
 Hummerhus, Marianne, 73, 74
 Hummershus, Else Marie, 75
 Håndværkerforeningen, 34
 Håndværkerforeningens
 friboliger, Vasen 11, 27, 41

 Højland, Christen, 75

 I.M. Christensens
 købmandsgård, 46
 Ib Noe, 77
 Industrihotellet, 28
 Ingeborg Maack Rønne, 28
 Ingeborg Rønne, 28
 Indtingelse, 74-75

 Industri- og
 Håndværkerforeningen, 34
 Ingvard Andersen, 27

 Jens Andreas Andersen, 55
 Jens Christian Andersen, 55
 Jens Christian Hjortkjær, 52-54
 Jens Christian Mogensen, 75, 76-
 77
 Jens Christian Pedersen, 55
 Jens Christian Østergaard, 62
 Jens Dahl, 76
 Jens Dahl Sørensen, 56-58, 59
 Jens Grummesgaard, 39
 Jens Marsbjerg, 53
 Jens Simonsen, 14-16
 Jens Skodborg, 73
 Jens Trilling, 59

Jens Peder Aasberg, 72
 Jensdatter, Barbara, 58
 Jensdatter, Johanne Margrethe, 55
 Jensen, Edel Marie, 71
 Jensen, Ephraim, 37-38
 Jensen, Mads Peder, 83
 Jensen, Magnus Skov, 71-72
 Jensen, Poul Martinus, 55
 Jernbanen, 33
 Jernbanebroen, 33
 Jespersen, Kammerråd, 41
 Johan Christian Manuelsen, 75
 Johanne Cathrine Andersdatter, 52-54, 58-60, 65
 Johanne Katrine Andersdatter, 55
 Johanne Simonsen, 14-16, 21-22
 Johanne Nielsdatter, 62
 Johanne Margrethe Jensdatter, 55
 Johanne Maa, 58, 62-63, 65, 75, 76
 Johannes Bojsen, 83
 Johannes Sejerø Hansen, 83-84
 Justine Barth, 27

 K.M.B. Larsen, 30
 Kammerråd Jespersen, 41
 Karen Mikkelsdatter Klou, 61
 Karen Nielsdatter, 55
 Karen Nielsen, 74
 Karen Aasberg, 73
 Kirk, Niels, 59
 Kirsten Marie Mogensen, 75
 Kjeldsen, David, 68
 Kjær Blaabjerghus, Niels, 74
 Klou, Karen Mikkelsdatter, 59
 Knakhus, 66
 Knud Pedersen, 43
 Kommunale værker, 34
 Kommunekontoret, 34
 Konsul Kiers købmandsgård, 46
 Kristian Aaberg, 72
 Kronborg, Ole, 61
 Kræ' Nyster, 40
 Kuldampere, 31
 Kvinder, 7-27
 Kystinspektoratet, 31
 Kæmnerkontoret, 34
 Kæmpe-Larsen, 30
 Københavneruten, 30
 Købmand Andrup, 46
 Købmand Abildgård, 46
 Købmand Bechgaard, 46
 Købmand Bentson, 46

Købmand Ephraim Jensen, 37-40, 45-46
 Købmand Holm, 46
 Købmand I.M. Christensen, 46
 Købmand Thomsen, 46
 Købmandsgårde, 37-40, 44-46

 Lars Larsen, 75
 Lars Plougaard, 76
 Larsen, K. M. B. , 30
 Larsen, Lars, 75
 Larsen, Lars (Las´), 36
 Larsen, Margrethe, 75
 Larsen, Peder, 75
 Las´Larsen, 36
 Laust Dam, 59
 Laust Refhale, 75
 Laust Raag, 74
 Lemvig, 27-48
 Lemvig Havn, 27, 30-32, 41, 48
 Lemvig Mejeri, 36
 Lemvigvej 27, 66
 Ligvogne, 36
 Limfjorden, (dampskib), 30
 Lovgivning vedr. fattighjælp, 49-52
 Lovmandsgaard, Christen, 53
 Lærer Overby, 53

 Lørdagshandel, 44-45

 Mads Boel, 59, 76
 Mads Peder Jensen, 83
 Madsdatter Roi, Margrethe, 58-59, 63-64, 65
 Madsen, Trine, 73
 Magnus Skov Jensen, 71-72
 Makadamiserede veje, 29
 Manuelsen, Johan Christian, 75
 Maren Christensdatter, 55
 Maren Gregersdatter, 58
 Maren Gregersen, 74
 Maren Hav, 17, 20
 Maren Mortensen, 75
 Margrethe Gade, 75
 Margrethe Larsen, 75
 Margrethe Madsdatter Roi, 58-59, 63-64, 65
 Maria Nørby Pedersen, 7-26
 Mariane Gregersen, 76
 Marianne Hummerhus, 73, 74
 Marius Pedersen Underbjerg, 75
 Marsbjerg, Jens, 53
 Maskinfabrikken Vestjyden, 34
 Mathias aal, 62
 Melvej, Hans, 70
 Mette Bønde, 76

Mette Katrine Gransgaard, 76
 Mette Kirstine Pedersdatter, 55
 Mikkel Chrst. Pedersen, 55
 Mikkelsdatter, Karne Klou, 61
 Mine Plougaard, 74, 75
 Mogens Christian Mogensen, 75
 Mogensen, Jens Christian, 75,
 76-77
 Mogensen, Kirsten Marie, 75
 Mogensen, Mogens Christian, 75
 Mogensen, Peder, 73, 75
 Mortensen, Maren, 75
 Munkhauge, Frederikke, 75
 Myrna Nielsen, 79-90
 Mælkevogne, 36
 Møller, Alfred, 83
 Møller, Christen, 67
 Møller, Hans, 71
 Maa, Christen Andersen, 73
 Maa, Johanne, 58, 62-63, 65,
 75, 76
 Maack Andersen, Per, 28, 47
 Maack Rønne, Ingeborg, 28
 Maagaard Graversen, Gravers,
 77
 Maarsen, Peder, 74

 Natmænd, 35

 Nicolai Thusesen, 68
 Niels Chr. Gregersen, 74
 Niels Jepsen Bennedsgaard, 67,
 70
 Niels Kirk, 59
 Niels Kjær Blaabjerghus, 74
 Niels Nielsen, 68
 Niels Aal, 73
 Nielsdatter, Johanne, 62
 Nielsdatter, Karen, 55
 Nielsen, Christian Peder, 68
 Nielsen, Erling, 84
 Nielsen, Karen, 74
 Nielsen, Myrna, 79-90
 Nielsen, Niels, 68
 Nielsen, Peder, 55
 Noe, Ib, 77
 Nørby Pedersen, Maria, 7-26
 Nørre Kallesøe, 67
 Nørre Nissum Højskole, 91-94

 Ole Dusgaard, 59
 Ole Kronborg, 61
 Ove Gay, 54
 Overby, 53
 Oversvømmelser, 32

 Peder Christian Nielsen, 68

Peder Larsen, 75
 Peder Mogensen, 73, 75
 Peder Maarsen, 74
 Peder Nielsen, 55
 Peder Pedersen, 64
 Peder Sørensen, 54
 Pedersdatter, Dorthe, 62
 Pedersdatter, Mette Kirstine, 55
 Pedersen, Christen 54
 Pedersen, Christian, 40, 74
 Pedersen, Hans Christian, 55
 Pedersen, Jens Christian, 55
 Pedersen, Knud, 43
 Pedersen, Maria Nørby, 7-26
 Pedersen, Mikkel Chrst., 55
 Pedersen, Peder, 64
 Pedersen, Søren, 40
 Pedersen Underbjerg, Marius, 75
 Per Maack Andersen, 28, 47
 Persilleknud, 43
 Pinholt, P. , 68
 Plougaard, Else, 74
 Plougaard, Lars, 76
 Plougaard, Mine, 74, 75
 Postvæsen, 28
 Poul Martinus Jensen, 55
 Poul Poulbjerg, 39
 Poulbjerg, Poul, 39
 Prins Otto, 41
 Proprietær Agger, 68
 Prøven (slæbebåd), 31
 Qvist, Christian, 56
 Redningsskibet Vesterhavet, 31
 Redningsskibet Vestkysten, 31
 Refhale, Laust, 75
 Renovation, 34-35
 Reserve Jesus, 41
 Roi, Anne Marie 75
 Roi, Else, 75
 Roi, Margrethe Madsdatter, 58-59, 63-64, 65
 Rytter, Sidsel, 20
 Rønne, Aleks, 28
 Rønne, Ingeborg, 28
 Rønne, Ingeborg Maack, 28
 Raag, Laust, 74
 Sandsugere, 31
 Sejerø Hansen, Johannes, 83-84
 Sidsel Rytter, 20
 Simonsen, Jens, 14-16
 Simonsen, Johanne, 14-16, 21-22

Sine Øes, 41
Skodborg, Jens, 73
Skov, Stine, 16-18, 21
Skov Jensen, Magnus, 71-72
Skraldemænd, 34-35
Skødbæk Mejeri, 36
Slagter Dokkedal, 42-43
Slagtere, 42-43
Slæbebåde, 31
Sløk, Emanuella, 27
Snedker Clemen, 59
Sprittere, 41
Stilling, 59
Stine Skov, 16-18, 21
Storke, 46-47
Strandbygaard, Christen, 74
Strandinger, 7-26
Søgaard, Will, 53, 63
Søgården, 34
Sønder Kallesøe fattighus, 61-65
Sønderbjerg, 29
Søndre Fattighus, 55-60
Søren Pedersen, 40
Sørensen, Jens Dahl, 56-58, 59
Sørensen, Peder, 54
T. Bjerre, 72
Thuesen, Nicolai, 68
Thyborøn (sandsuger), 31
Tonsberg, Henrik, 65
Torvedage, 42-44
Torvehandel, 42-44
Trilling, Jens, 59
Trine Madsen, 73
Trine Tækker, 52-54, 58-60, 65
Trælast, 31
Tønning, Børge, 91-94
Tørring Mejeri, 36
Tørring-Heldum Fattiggaard, 65-72
Tørring-Heldum sogne
Tøt, Birthe, 17, 21
Udlicitering, 73-75
Underbjerg, Marius Pedersen, 75
Vandbygningsvæsenet, 31
Vasen 8, 43
Vasen 9, 41
Vasen 11, 27, 32
Veje, 29
Veje, Christen Andersen, 59, 73
Vester Kallesøehus, 55-60
Vesterbjerg, 29, 33
Vesterhavet (redningsskib), 31

Vestjyden (maskinfabrik), 34
Vestkysten (redningsskib), 31

Will Søgaard, 53, 63

Øes, Sine, 41

Ørum, Christian, 75

Øster Houmaa, 58

Østerbjerg, 29

Østergaard, Jens christian, 62

Aal, Mathias, 62

Aaberg, Kristian, 72

Aal, Niels, 73

Aasberg, Anne Marie, 61-62

Aasberg, Gustav, 58, 68-70, 76

Aasberg, Jens Peder, 72

Aasberg, Karen, 73